

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Ingar Hallik

**ILLEGAALSETE TUBAKATOODETE TURU SUURUSE
HINDAMINE KAUBAVAHETUSE LAHKNEVUSE
MEETODIGA**

Lõputöö

Juhendaja:

Indrek Saar, PhD

Tallinn 2022

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2022
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Illegaalsete tubakatoodete turu suuruse hindamine kaubavahetuse lahknevuse meetodiga</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: <i>Estimating Illicit Tobacco Market with Trade Discrepancy Method</i></p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 48 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 63 allikat, millele on tekstis viidatud.</p> <p>Lõputöö on aktuaalne, sest nii kohalikud kui ka maailma organisatsioonid võitlevad tubakatoodete salaturuga. Lisaks on Maksu- ja Tolliamet on 2021 arengukavas ühe eesmärgina välja toonud sigarettide salaturu vähendamist võrreldes eelneva aastaga. ÜRO Uimastite ja Kuritegevusebüroo 2030. aasta eesmärgiks vähendada ebaseaduslikke rahavooge.</p> <p>Lõputöö eesmärk on välja selgitada potentsiaalsed tubakatoodetega seotud illegaalsed kaubavood Eestis, kasutades kaubavahetus lahknevuse meetodit.</p> <p>Lõputöös võrreldi Eesti tubakatoodete importi ja kaubanduspartnerite eksporti ning nende lahknevusi.</p> <p>Lõputööst selgus, et Eesti registreerib suuremat importi kui kaubanduspartnerite eksport. Võimalike põhjused on reeksport, valeandmete esitamine ja valuutakurs. Lisaks leiti, et kaubavahetus lahknevuse meetodi põhjal on Eesti potentsiaalsete illegaalsete tubakatoodete kaubavoogude väärtus 6,5 miljonit eurot aastas.</p> <p>Kaubavahetuse lahknevuse võimalikud lahendused on rahvusvaheline koostöö, ühiste eeskirjade loomine ja lahknevuste edasine uurimine.</p>	
Võtmesõnad: illegaalne tubakatoodete turg, kaubavahetuse lahknevuse meetod, peegelkaubandusstatistika	
Võõrkeelsed võtmesõnad: <i>illicit tobacco, trade discrepancy, smuggling, asymmetries</i>	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Ingar Hallik</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu ja paberkandjal Sisekaitseakadeemia raamatukogus kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri: (digitaalselt allkirjastatud)	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Indrek Saar	Allkiri: (digitaalselt allkirjastatud)
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri: (digitaalselt allkirjastatud)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	5
1. ILLEGAALNE TUBAKATURG JA SELLE MÕÕTMINE.....	8
1.1. Tubakatooted ja nende illegaalne kaubandus.....	8
1.2. Ebaseadusliku kaubanduse piiramise võimalused.....	12
1.3 Illegaalne tubakaturg ja selle mõõtmine.....	15
2. KAUBAVAHETUSE LAHKNEVUSE MEETODI RAKENDAMINE.....	23
2.1. Andmete kogumise ja analüüsi meetodika.....	23
2.2. Tulemused.....	27
2.3. Intervjuu tulemused.....	31
2.4. Järeldused ja ettepanekud.....	34
KOKKUVÕTE.....	39
SUMMARY.....	41
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	42
Lisa 1. Ekspertintervjuu küsimused.....	48

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

HMRC (*Her Majesty's Revenue & Customs*) - Suurbritannia Maksu- ja Tolliamet

ITT (*illicit tobacco trade*) - illegaalne tubakakaubandus

IMTS (*International merchandise trade statistics*) - Rahvusvaheline kaubandusstatistika

MTA - Maksu- ja Tolliamet

USDA - USA põllumajandusministeerium

ÜRO - Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

SISSEJUHATUS

Riikide omavaheline tihe kauplemine aitab majanduslikule arengule kaasa, tingimusel, et kauplemine on seaduslik ja reguleeritud. Ebaseaduslik kaubandus seevastu avaldab riigile majanduslikku kahju, eelkõige laekumata maksude näol. Lisaks vähendab illegaalne kaubandus riigi rahvusvahelist konkurentsivõimet ja välisinvestorite huvi riigi vastu (Josing, 2017, lk 2).

Eesti Konjunktuuriinstituudi (2020, lk 48) andmetel jäi Eesti tubakatoodete salaturust tingituna 2019. aastal saamata tubakaaktsiisi 30,4 miljonit ja käibemaksu 11,2 miljonit eurot, aasta varem oli kahju kokku 53,7 miljonit eurot. Lisaks majanduslikule kahjule põhjustab illegaalne tubakaturg tõsiseid rahvatervise probleeme ning müügist saadava tuluga rahastatakse kuritegevust (Oxford Economics, 2018, p. 8).

Lõputöö teema on **aktuaalne**, sest nii kohalikud riiklikud organisatsioonid kui ka maailma organisatsioonid võitlevad salaturu vähendamisega. Maksu- ja Tolliamet on 2021 arengukavas ühe eesmärgina välja toonud sigarettide salaturu vähendamist 0,5% võrra võrreldes 2020. aastaga (Maksu ja Tolliamet, 2021, lk 17). Lisaks on ÜRO Uimastite ja Kuritegevusebüroo 2030. aasta eesmärgiks vähendada ebaseaduslikke rahavooge, tuues välja prioriteetse valdkonnana säästva arengu eesmärgi raames rahumeelsete ühiskondade loomise maailmas (UNODC, 2015, p. 11). Selleks, et ebaseaduslikke rahavooge vähendada, on vaja ühe etapina välja selgitada illegaalse turu ligikaudne suurus.

Salaturgu on varem uuritud palju ja läbi erinevate aspektide. Anderson (1996) on oma töös uurinud varimajanduse osana salakaubandust, veel on Veermaa (2014) uurinud oma töös varimajanduse vähendamist Eesti näitel. Žakin (2016) on uurinud samuti tubakatoodete salaturgu Eestis ja selle tõkestamise probleeme. Lisaks on Bekker (2019) hinnanud salaturgu Eesti näitel elektritarbimise meetodil. Lõputöö on **uudne**, kuna autorile teadaolevalt ei ole kirjutatud Eestis lõputööd, kus oleks kasutatud kaubavahetuse lahknevuse meetodit, et hinnata tubaka salaturu suurust. Aasias on teadusallikate põhjal illegaalse tubakaturu mõõtmiseks kasutatud kaubavahetus lahknevuse meetodit Tais (Pavananunt, 2011) ja Filipiinidel (Abola, *et al.*, 2016).

Illegaalse turu suurust on raske ühtemoodi hinnata, sest andmed on tihti ebaselged ja ebamääraseid muutujaid palju (Rahandusministeerium, 2020, lk 10). Tubakaturu mõõtmise meetodeid on mitmeid, näiteks kasutab Eesti Konjunktuuriinstituut elanike küsitlusuuringut (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020). Võrreldes teiste meetoditega on selle meetodi kasutus

kallis. Samuti ei tunnista inimesed oma halbu käitumismustreid ja seetõttu on vastused ebausutavad (Buehn & Schneider, 2016, p. 9). Kaubavahetuse lahknevuse meetodiga võrreldakse kaubandusstatistikat. Kui riik A ekspordib teatud koguses kaupa riiki B, siis riik B peab kajastama impordina sama kogust kaupa. Kui andmed erinevad, siis loetakse seda erinevust illegaalseks turu osaks. Võrreldes ekspertuuringute ja ökonomeetriliste lähenemisviisidega on kaubandusvahetuse lahknevuse meetod lihtsamini rakendatav ja odavam, kuid probleem võib olla selle valiidsuses (Saar & Janský, 2020, p. 99).

Eelnevast lähtudes otsitakse lõputöös vastust **uurimusprobleemile**: kui suur on tubakatoodete illegaalne turg Eestis kaubavahetus lahknevuse meetodi põhjal? Lõputöös analüüsitakse Eesti ja kaubanduspartnerite tubakatoodete kaubavahetust ning saadud lahknevuse tulemuste põhjal saab leida illegaalse tubakaturu osa.

Selleks, et leida vastus uurimusprobleemile, on püstitatud järgmised **uurimisküsimused**:

1. Milliste riikidega on Eestil kõige suurem tubakatoodete kaubavahetus?
2. Kas ja kui suur on Eestil nende riikidega impordi ja ekspordi andmete lahknevus?
3. Mis on võimalikud kaubavahetuse statistilise lahknevuse põhjused?
4. Mil määral erinevad kaubavahetuse lahknevuse meetodiga saadud tulemused teiste meetoditega saadud tulemustest?

Lõputöö raames kogutakse riikide vahelise kauplemise statistikat ja tehakse selle põhjal järeldusi. Oluline on märkida, et lõputöös uuritakse impordi ja ekspordi mitte tolliseadustiku mõistes, vaid kaubaliikumist kõikide riikidega, kellega toimub tubakatoodete kaubavahetus.

Lõputöö **eesmärgiks** on välja selgitada potentsiaalsed tubakatoodetega seotud illegaalsed kaubavood Eesti ja tema kaubanduspartnerite vahel kaubavahetuse lahknevuse meetodi põhjal.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised **uurimisülesanded**:

1. Analüüsida teadusallikate põhjal illegaalse tubakaturu toimimise põhimõtteid ja illegaalse turgude suuruse hindamismetoodikaid.
2. Analüüsida Eesti tubakatoodete impordi ja kaubanduspartnerite ekspordi andmeid.
3. Analüüsida tolli valdkonna eksperdi hinnanguid illegaalse tubakaturu kohta.
4. Sünteesida tulemusi ja teha ettepanekuid, et vähendada illegaalset tubakaturgu Eesti.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvantitatiivset uurimismetoodikat. Andmekogumise meetodina kasutatakse statistikaandmebaase Eurostat ja Comtrade Data. Lisaks analüüsitakse dokumente, mille põhjal selgitatakse välja Eesti tubakatoodete

kaubanduspartnerid. Selleks analüüsitakse Maksu- ja Tolliameti ja Sotsiaalministeeriumi uuringuid ning Maailma Terviseorganisatsiooni tubakatoodete tarbimise piiramise raamkonventsiooni uuringuraporteid. Lõputöö raames tehakse ekspertintervjuu Maksu-ja Tolliameti spetsialistiga, et arvutustulemusi paremini ja usaldusväärsemalt tõlgendada. Intervjuu analüüsimiseks kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatüki esimeses alapeatükis selgitatakse, mis on tubakatooted ja nende illegaalne kaubandus. Teises alapeatükis antakse ülevaade ebaseadusliku kaubanduse piiramise võimalustest. Esimese peatüki viimases alapeatükis tuuakse välja teadusallikate põhjal kuidas saab illegaalset tubakaturgu mõõta. Teine peatükk koosneb neljast alapeatükist. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade andmete kogumisest ja analüüsi metoodikast. Teises alapeatükis esitatakse tulemused, kolmandas alapeatükis esitatakse intervjuu tulemused ning viimases alapeatükis tulemuste analüüs, järeldused ja ettepanekud. Lõputööl on üks lisa, kus on välja toodud ekspertintervjuu küsimused.

1. ILLEGAALNE TUBAKATURG JA SELLE MÕÕTMINE

Käesolevas peatükis selgitatakse illegaalse tubakaturuga seotuid mõisteid, turu toimimist ja tagajärgi ühiskonnale. Lisaks uuritakse illegaalse tubakaturu mõõtmise võimalusi ja lahknemise põhjusi.

1.1. Tubakatooted ja nende illegaalne kaubandus

Salaturu toimimise paremaks mõistmiseks on vaja selgitada teemaga seotud mõisteid. Kuna antud lõputöös uuritakse tubakaturgu, siis on vaja selgitada tubakatoote mõistet. Tubakaseadus defineerib tubakatoode kui suitsetamiseks, närimiseks, imemiseks või ninna tõmbamiseks, osaliselt või täielikult tubakast valmistatud toode (Tubakaseadus, 2005, §2). Tubakataime kuivatatud lehtedest tehakse sigareid, sigarette, piibutubakat, vesipiibutubakat, närimistubakat ja nuusktubakat. Nii Maailma Terviseorganisatsiooni kui ka turu-uuringute andmetel on populaarseim tubakatoode sigaret (World Health Organization, 2021a, p.1). Just sellepärast käsitlevad teadusartiklid, eelkõige tubakatoodekena sigarette, aga arvestama peaks ka teisi tubakatooteid.

Tubakas on olnud populaarne toode läbi aegade ja seda on kasutatud erinevatel eesmärkidel. Juba 10 000 aastat tagasi kasutasid tubakat Ameerika põlisrahvad peamiselt religioossetel eesmärkidel. Euroopasse tõi esimesena tubakataimi maadeavastaja Christoph Kolumbus. Juba 17. sajandil, kui toimus areng sigarettide tootmises, hakati tarbima tubakat massiliselt ja see polnud enam luksustoode. (Castaldelli, *et al.*, 2016, p. 25) Kui 19. sajandil suitsetati palju tubakat piipudes või sigaritena ning vähe suitsetati sigarettidena, siis 20. sajandi esimestel kümnenditel kasvas sigarettide tarbimine märkimisväärselt (Doll, 1999, p. 291).

Tarbimine kasvas tänu sigarettide kiiremale tootmisele, mis seisnes kiiremas kuivamisprotsessis ja massireklaami levikus (Castaldelli, *et al.*, 2016, p. 30). Oluline roll tubaka levikus on olnud ka kinol, sest just filmides said ettevõtted oma tooteid reklaamida. Tubakatoode reklaamine on ükskõik milline kommertsteadaanne, soovitus või tegevus, mille eesmärk on mõjutada tarbijat (World Health Organization, 2003, p. 22). USA Föderaalne Kaubanduskomisjon 2019. aasta uuringu põhjal kulus USA suurimatel tubakatootjatel reklaami ja reklaamkulutuste peale 7,624 miljardit dollarit (U.S. Federal Trade Commission, 2021, p. 20). Tubakatoode kahjulikkuse teadvustamiseks, on hakatud piirama ja reguleerima toodete müüki. Maailma Tervise Organisatsioon (2003, p. 23) leiab, et ulatuslik reklaami-, müügiedendus- ja sponsorluskeeld vähendaks tubakatoode tarbimist. Samuti vähendaksid tarbimist ka

suitsetamise piirangud avalikes kohtades ja parem ligipääs võõrutusravile (Jha & Chaloupka, 2000, p. 359).

Tubakatoodete turul on levinud illegaalne kaubandus. Lühidalt on illegaalne kaubandus ebaseaduslik majandustegevus. Sageli kasutatakse salaturu asemel mõistet „must turg“. *Merriam-Webster*'i sõnastik (2022) defineerib musta turgu kui ebaseaduslikku kauplemist kaupade või toormetega, samal ajal rikkudes ametlikke eeskirju. Kui keskenduda tubakatoodete salaturule, siis tubatoodete salaturu tekkimise põhjus on selles, et sigarettide hind on madalam kui legaalsel turul olevatel sigarettidel. (Joossens, *et al.*, 2009, p.2). Madalamat hinda saavad salaturumüüjad pakkuda seetõttu, et riigile makstakse vähem või ei maksta üldse makse. 11,6% ülemaailmsest sigarettide turust on ebaseaduslik, mis võrdub 657 miljardi sigaretiga aastas ja 40,5 miljardi dollari suuruse saamata jäänud tuluga (Joossens, 2011, p.8).

Illegaalse tubakaturuga on probleeme rohkem kui riigi saamata jäänud tulu. Illegaalne tubakaturg on kahjulik nii riigile kui tarbijatele. Ülemaailmse ebaseadusliku kaubanduse kadumisel saaksid valitsused vähemalt 31 miljardit dollarit ja säästaksid aastas üle 160 000 inimelu (Joossens, *et al.*, 2009, p. 2). Tarbijatele on tubakatoodete tarbimine kahjulik, kuna vastavalt Maailma Terviseorganisatsiooni uuringutele on tubakatoodete tarbimine maailma levinuim ennetatav surmapõhjus. Tubakatooted põhjustavad vähki, kasvajaid, seedetrakti ja ka hingamisteede haigusi (World Health Organization, 2021b, p. 1). Eesti Kopsuliidu (2020) andmetel sureb Eestis iga aasta ligi 2000 inimest tubakatoodete tarbimise tõttu ja suitsetamine on peaaegu iga viienda surma põhjus või kaasav ja surma kiirendav tegur. Ei ole olemas tubakavorme, mis ei oleks tervisele kahjutud ja tubakaga kokkupuute ohutut taset ei ole samuti olemas (World Health Organization, 2021a, p. 1). Tubakatarbimist on isegi nimetatud ülemaailmseks pandeemiaks (Warner & MacKay, 2006, p. 66). Kuigi tubakatoodete tarbijate osakaal maailmas on langustrendis, siis on see endiselt globaalne probleem. Tubakas on jätkuvalt üks peamisi enneaegsete surmade riskitegureid kogu maailmas. Sigarettide suitsetamise kogumõju kahekordistab surma tõenäosust olenemata soost. (World Health Organization, 2021b, p. 44) Suitsetamise suhteline mõju on suurim keskeas, mil suremus jätkavate sigaretisuitsetajate puhul on umbes kolm korda suurem kui mittesuitsetajatel (Doll, 1999, p. 307).

Tubakatoodete ebaseaduslik kauplemine on pikaajalise organiseeritud kuritegevuse ilming. Ja seejuures peamine ebaseaduslik tegevus on tubaka salakaubavedu. (Dionysios & Chalkia, 2016, p 2). Salakaubavedu on ebaseaduslik kauplemine, mis tähendab, et statistika ei ole sageli usaldusväärne (Joossens & Raw, 2000, p 947). Seetõttu ongi keeruline hinnata salakaubandust

ja illegaalse turu suurust, sest kunagi ei saa olla kindel, kui palju illegaalseid tooteid tegelikult varjatult turul liigub. Salakaubanduse toimumise põhjused on nii aktsiisi mitte maksmine kui ka kõrvale hoidmine tubakatarbimist piiravate seaduste eest (Financial Action Task Force, 2012). Salakaubavedajad ei hooli selles, et nad võivad saada karistada, sest illegaalse kaubaveoga on võimalik teenida (Pullat & Pullat, 2012, p. 68). Seega on salakaubitsejate peamine eesmärk teenida kasumit. Eelnevast tulenevalt on illegaalse tubakatoote turu toimimise loogika lihtne. Salakaubavedajad saavad pakkuda madalamat hinda, kuna nad ei maksa makse ja tarbijad tahavad tubakatooteid odavamalt osta.

Ebaseaduslikud sigaretid võivad pärineda kodumaistest allikatest või välismaalt (Abola, *et al.*, 2016, p. 3). Eesti kohta ei ole andmeid, et kodumaistest allikatest tuleks illegaalseid sigarette, kuna tubakatööstuseid Eestis pole. Järelikult tulevad illegaalsed tubakatooted Eestisse teistest riikidest, kus on tubakatööstused. Välismaalt pärit sigaretid võivad olla seaduslikult toodetud omas riigis, aga neid eksporditakse riikidesse, kus need liiguvad sealsele illegaalsele turule. Venemaalt on aegade jooksul tulnud illegaalseid sigarette, mis on mõeldud just Euroopa riikide illegaalsetele turgudele. Kaliningradis tegutses tubakatoote võrgustik, mis tootis sigarette Jin Ling. Seda vedasid salakaubana jõugud, kes lootsid kogu Euroopa illegaalsetel turgudel müüa litsentseerimata ja maksustamata sigarette. Miljonid illegaalsed sigaretid liikusid otse Poolasse või ringiga Leetu, Läti, Valgevenesse ja Venemaale. (Shleynov, *et al.*, 2008) Ka Eesti Konjunktuuriinstituudi (2020, lk 42) läbi viidud elanike uuringus nimetati salasigaretite päritoluks kõige sagedamini Venemaad, Valgevenet, Lätit, Leedut, Ukrainat ja Hiinat.

Kümneid aastaid tagasi oli peamine salakaubaveo strateegia laiaulatuslik sigarettide salakaubavedu, kus sigaretid viidi riiki ebaseaduslikult, tollimaksu tasumata. Lisaks ei olnud sihtriigis toodetel turgu ja sigaretid kadusid salakaubaveo turule. Võib oletada, et kõrgemad maksud võivad salakaubandust suurendada. Kuid oluline on mõista, et sigarettide salakaubavedu toimub kõikjal maailmas, isegi piirkondades, kus maksud ja hinnad on madalad. (Joossens & Raw, 2000, p. 947)

Salakaubavedu liigitatakse väiksemahuliseks ja suuremahuliseks. Väikesemahuline salakaubavedu hõlmab üksikindiviide või väiksemat gruppi inimesi, kes ostavad tubakatooteid. Tubakatoote laiaulatuslik salakaubavedu hõlmab ebaseaduslikku kauplemist suurtes kogustes, enamasti ei maksta tollimaksu ja tegevus toimub piiriülevalt. Kui väikesemahuline salakaubavedu on põhjustatud naaberriikide maksuerinevustest, siis suuremahuline salakaubavedu toimub, sest puudub rahvusvaheline kontroll sigarettide liikumise üle. (Joossens, 2011, p 2)

Salakaubavedajad on leidlikud ja kasutavad erinevaid võimalusi, et regulatsioonidest kõrvale hoiduda. Üks süsteemne plaan, mida salakaubitsejad teevad, on *bootlegging*. Salakaubitsejad ostavad legaalselt sigarette riigis, kus on madal maksumäär või sigaretid on maksuvabad. Need sigaretid müüakse maha teises riigis, kus makse ei maksta. Tavaliselt on selle skeemi puhul salakauba maht väike, võrreldes organiseeritud kuritegelike rühmituste tegevusega. (Financial Action Task Force, 2012) Antonopoulos ja Mitra (2009, pp. 3-7) on intervjuueerinud kahte inimest, kes on osalenud *bootleggingus*. Saadud informatsiooni alusel oma töös välja toonud kaks skeemi, kuidas *bootlegging* toimib. Esimeses skeemis osteti Kreeka-Jugoslaavia piiril tollimaksuvaba kauplusest sigarette ja müüdi neid Belgradis baarides ja kohvikudes, kus teeniti suurt kasumit. Teises skeemis oli osalejaid rohkem. Skeemis oli kaks rolli: tõukaja ja jooksik. Tõukaja on illegaalse tegevuse „juht“, kes toob läbi suhtlusvõrgustiku salasigaretid turule. Jooksikud on üksikisikud, kes toovad tollimaksuga makstud sigaretid tõukajale. Kõik jooksikud on teineteisega seotud, kuid ainult üksikud on suhtluses tõukajaga. Salakaubavedu toimub ka väiksemas mahus. Kirjanduses kirjeldatud ka skeemi „sipelgate vedu“. Need on organiseeritud ja sagedased piiri ületused, kus üksikindiviidid toovad üle piiri väikses koguses maksustamata sigarette (Joossens, *et al.*, 2009, p. 5).

Kirjanduses kasutakse mõistet „odavad valged“, mis on seaduslikult toodetud sigaretid ja nende eest on tasutud maksud. Neid nimetatakse mõnikord „ebaseaduslikeks valgeteks“, kuid see on vale termin, kuna neid toodetakse seaduslikult. (Financial Action Task Force, 2012) Sigaretid on küll seaduslikult toodetud, kuid neid on sihtriiki salakaubana toodud või nendega on ebaseaduslikult kaubeldud. „Odavatele valgetele“ kaubamärke puudutavad õigusaktid ei kehti, seetõttu on salakaubavedajatel väiksem risk vahele jääda. Väiksema riski tõttu saavad „odavate valgete“ tootjad investeerida kallimatesse masinatesse ilma konfiskeerimise ohuta. (Ross, *et al.*, 2015, p. 527)

Võltsimine on samamoodi üks salakaubitsejate viis, kuidas maksudest kõrvale hoida. Sellisel puhul on võltsitud maksumärgiga sigarettide. Maksumärgid on tavaliselt autoriseerimata tootjatelt. Tolliasutused kui ka tubakatootjad on öelnud, et viimastel aastatel on pakendeid toodetud nii, et neid on raske eristada võltsitud ehtsatest sigaretipakkides (von Lampe, 2006, pp. 240)

Tubakas populaarsus on kaasa toonud nii rahvatervise probleeme kui ka illegaalse kaubanduse, millel on negatiivne mõju maksude laekumisele. Salasigaretid võivad pärineda nii kohalikust riigist kui ka välismaalt. Illegaalset tubakatoodete turule toomiseks on salakaubavedajad

kasutanud erinevaid skeeme, sest nende eesmärk on teenida kasumit. Kasumit saavad nad sellepärast, et pakkuvad legaalse turul olevate tubakatoodete hinnast madalamat hinda.

1.2. Ebaseadusliku kaubanduse piiramise võimalused

Tubakatoodete tarbimise piiramise olulised komponendid on tubakatoodete ebaseadusliku kaubanduse kõigi vormide, sealhulgas salakaubaveo, ebaseadusliku tootmise ja võltsimise tõkestamine (World Health Organization, 2003). Tubakatoodete tarbimise vähendamiseks on olulised valitsuse tasemel tehtud otsused. Empiirilised uuringud näitavad, et ebatõhus juhtimine, korruptsioon, valitsuse ebastabiilsus, organiseeritud kuritegevuse esinemine, nõrk õiguskaitse ja ebatõhus maksuhaldus on illegaalset tubakaturgu soodustavad tegurid (Ulep, *et al.*, 2021, p. 6). Tuginedes eelpool toodud põhjustele võib väita, et vähem arenenud riikides on suurem tõenäosus, et seal toodetakse illegaalseid tubakatooteid.

Suurimaks mõjutusvahendiks tubakatarbimise vähendamiseks peetakse õiget maksupoliitikat. Maksude tõstmine on kõige tõhusam meetod vähendamaks tubakatoodete nõudlust (Jha & Chaloupka, 2000, p. 358). Muuhulgas salakaubaveo vastu võitlemise lahendus ei ole maksude langetamine, kuna see suurendab tarbimist ja vähendab riigitulusid (Joossens & Raw, 2000, p. 947). Paljud valitsused kardavad tarbimist piiravaid meetmeid kasutada, kuna sellest tulenevalt võivad tekkida ebasoodsad majanduslikud tagajärjed (Jha & Chaloupka, 2000, p. 358). Siiski on näiteid ajaloost, kui on üritatud tubaka tarbimist vähendada läbi maksutõusu ja oma eesmärki ei täitnud. 1996. aastal tõstis Rootsi valitsus sigarettide maksu, kuid tulemuseks oli küll tarbijate vähemine ja maksutulu suurenemine, aga siiski ka salakaubanduse kasv (Joossens & Raw, 2000, p. 948).

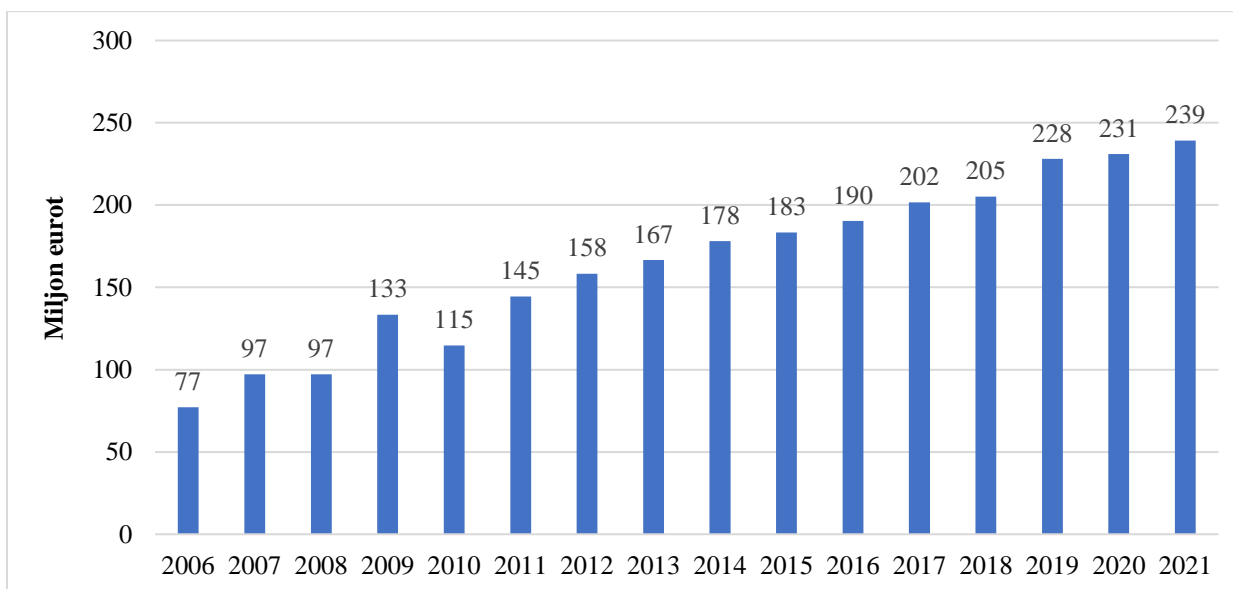
Alates 2019. aasta maist on hakanud tööle Euroopas tubakatoodete tuvastamise ja jälgimise süsteem, mille mõju ja kitsaskohti on hinnanud Rüütli (2020). Tubakatoodete jälgimis- ja tuvastamissüsteem aitab jälgida tubakatooteid alates tootmisest kuni lõpuni. Järelikult on suurem kontroll tubakatoodete üle, mida toodetakse ja on raskem välja mõelda skeeme, et tubakatooted illegaalsele turule jõuaksid. Sellest saab järeldada, et rahvusvaheline koostöö on üks viis, kuidas illegaalset tubakaturgu ohjata, sest rahvusvahelised kokkulepped ja ühised süsteemid aitavad ühiselt probleemiga tegeleda. Selgus, et Valgevene ja Venemaa ei ole kasutusele võtnud ühist tubaka jälgimis- ja tuvastamissüsteemi (Rüütli, 2020, lk 38).

Tubakaturu salaveo usaldusväärsed mõõtmised aitavad tõhustada tubakatarbimise piiramist (Financial Action Task Force, 2012). ÜRO Säästva arengu raamistiku 16.4 eesmärgiks on vähendada illegaalseid kaubavooge. Peaassamblee võttis eesmärgi saavutamise indikaatoriks

just illegaalsete kaubavoogude sissetoomise ja väljaviimise koguväärtuse mõõtmise (UNODC, 2020). Järelikult on piiramise üheks eelduseks ka usaldusväärse mõõtmise meetodi leidmine, kuna see võimaldab analüüsida erinevate meetmete mõju.

Tubakatoodete tarbimine on probleemiks ka Eestis. 2020. aasta seisuga oli 17,9% elanikest igapäevasuitsetajad, mis on 0,7% võrra kõrgem näitaja kui 2018. aastal. 2018. aastal tubakatarbimisega seotud esmahaigestumise tõttu suri kokku 1079 meest ja 290 naist (Reile & Veideman, 2021, lk 17). Sellegi poolest on võrreldes Lõuna-Euroopa riikidega Eestis väiksem osakaal inimesi, kes sureb tubakatarbimisega seotud haigustesse, kuid Eestis on see osakaal suurem kui Soomes (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019, lk 3). 2020. aastal oli suurim tarbijaskond alg- ja põhiharidusega inimeste hulgas – 34,4%. Suitsetamisest tahavad loobuda üle poole tarbijatest (Reile & Veideman, 2021, lk 17). Sellest saab järeldada, et inimeste teadlikkusel ja haritusel on negatiivne seos tubakatoodete tarbimisega.

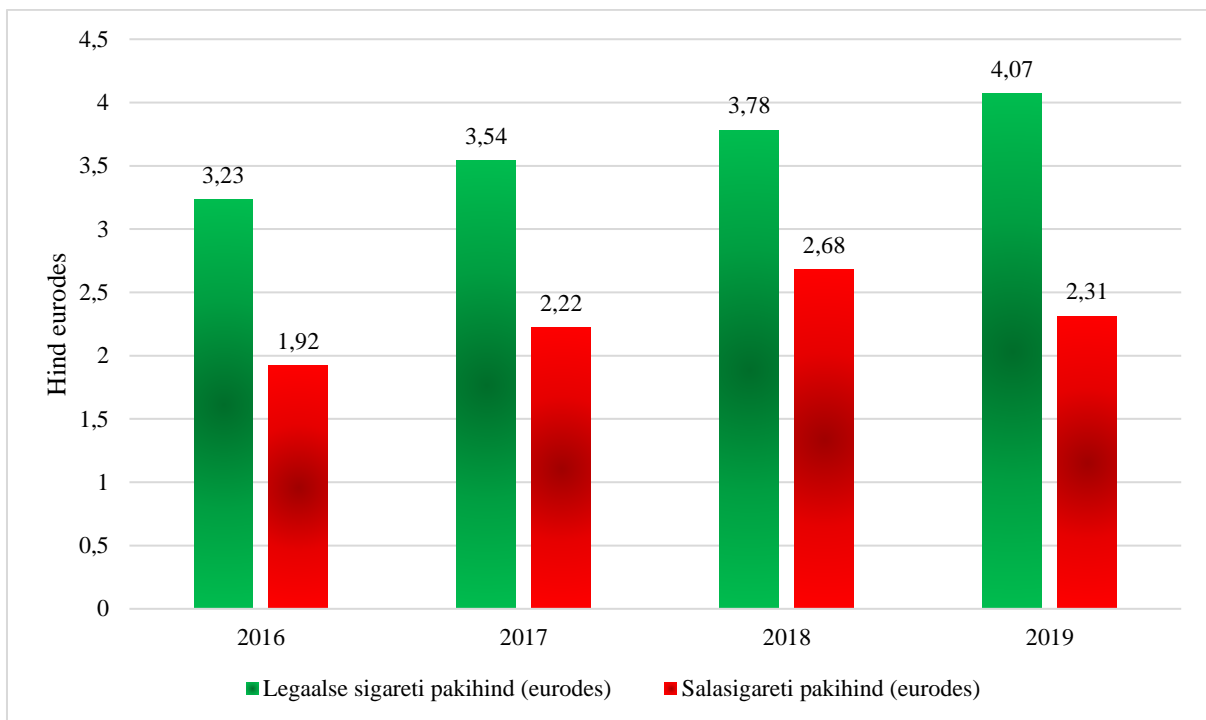
Tubakatoodete jaehinda mõjutab lisaks toote omahinnale aktsiis, kaubanduslik juurdehindlus ja käibemaks. Kuna illegaalne tubakatoode on odavam kui legaalsel turul, siis alg- ja põhiharidusega inimeste madala sissetuleku tõttu on nad valmis otsima varustaja ja ostma pigem illegaalset toodet. Sarnaselt üldise suitsetajate osakaalu vähenemisega langes 2018. aastal ka illegaalsete sigarettide suitsetajate osakaal. Nii tarbis 2018. aastal illegaalseid sigarette 18% suitsetajatest, aasta varem 26%. Siiski oli illegaalsete sigarettide suitsetajaid 2018. aastal suhteliselt enam kui aastatel 2015-2016. (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019, lk 12)

Joonis 1. Tubakatoodete aktsiisi laekumine aastate lõikes (Statistikaamet, 2020; autori koostatud)

Aktsiis mõjutab tubatoodete hinda ning kõrgem tubakatoodete aktsiis annab võimaluse salasigaretide müüjatel suuremat hinda illegaalsete tubakatoodete eest küsida, seega on oluline uurida, kuidas on Eestis aktsiisilaekumine muutunud.

Joonise 1 põhjal on näha, et tubakatoodete aktsiisitulu on peaaegu iga aasta tõusnud. Erand on 2010. aasta, mil tulu langes võrreldes eelmise aastaga. Kuid üldise iga-aastase tõusu põhjus peitub ilmselt selles, et juurde on tulnud erinevaid muid aktsiisiga maksutavaid tubakatooteid. Alates 2006. aastast kuni 2021. aastani on aktsiisi laekumine tõusnud 161,9 miljonit eurot.

Joonis 2. Legaalse- ning salasigarette hinnavõrdlus aastatel 2016–2019 (Eesti Konjunkturiinstituut, 2019; autori koostatud)

Kuna kõrgem legaalse tubakatoodete hind annab võimaluse salasigarette müüjatel tõsta illegaalsete tubakatoodete hinda, siis oluline näha, millised muutused on toimunud viimastel aastatel sala- ja legaalse sigareti pakihinnas.

Joonis 2 näitab, et 2016–2018 aastal kasvasid nii legaalse sigareti pakihind kui ka salasigarette pakihind. 2019. aastal tõusis küll legaalse sigareti pakihind, kuid langes salasigarette hind võrreldes 2018. aastaga 0,37 euro võrra. Tabelis esitatud kolmel järjestikusel aastal on legaalse sigareti pakihinna tõusule reageerinud ka salasigarette pakihind. Samas on viimasel aastal on salasigarette pakihind vähenenud, seega nõudluseaduse kohaselt võib oletada, et tarbijad ostavad seda kaupa rohkem. Kuna 2019. aastal oli kõige suurem vahe legaalse ja salasigarette

pakihinnas (1,76 eurot), siis võib järeldada, et see võib salasigaretite tarbijaid juurde tuua. Jooniselt on näha, et keskmiselt on legaalsel turul ja illegaalsel turul müüdava paki hinnaerinevuseks 1,50 eurot.

Illegaalne tubakaturg on probleem, millega tegeletakse mitmekümneid aastaid. Salasigaretite tootjatel ja vahendajatel on stiimul raha teenida ja tarbijatel vähem maksta. Salakaubanduses on erinevaid skeeme. Kõige tõhusamad meetmed tubakatoodete tarbimise vähendamiseks oleksid nii õige maksupoliitika kui ka inimeste teadlikkuse tõstmine suitsetamise ja muude tubakatoodete tarbimise tagajärgedest. Selge on, et ka illegaalse tubakatoodete turu suuruse hindamine aitaks probleemi lahendamisele kaasa.

1.3 Illegaalne tubakaturg ja selle mõõtmine

Kaubandusstatistika ajalugu ulatub 1920. aastatesse, kui töötati välja esimesed rahvusvahelised eeskirjad. Need eeskirjad on aja jooksul palju muutunud. Peamised muutuste põhjused on globaliseerumine ning nõudlus kaubandusandmetele, mis on järjest täpsemad ja õigel ajal väljastatud.

Eestis kasutatakse illegaalse tubakaturu uurimiseks tühja paki uuringut. Uuringut viib läbi uuringufirma Nielsen, kes korjab tänavatelt ja prügikastidest maksumärgita või võõra maksumärgiga sigaretipakke. Selle meetodi kulud on kõrged, samas on valiidsus kõrge. Lisaks aitab see meetod eristada illegaalset ja legaalset turgu. (European Commission, 2021, p 18)

Illegaalse rahavoogude mõõtmised peaksid täitma kahte eesmärki. Esiteks peaks mõõtmiste tulemusel näha olema probleemi ulatus, et riigid saaksid poliitilise tegevusega seda mõjutada. Teiseks tuleks selgitada välja peamised illegaalsete rahavoogude allikad, et tähelepanu pöörata just sinna, kus probleem on kõige suurem. (Lépissier, *et al.*, 2021, p.2)

Illegaalse tubakaturu suuruse mõõtmine on raske mitmel põhjustel. Kuna salakaubavedu on ebaseaduslik, siis salakaubavedajad ise ei jäta jälgi oma tegevuse kohta ja ka riiklikud järelevalve organisatsioonid ei soovi nende tegevuse mahtu avaldada. Ka on võimalus, et andmed võivad olla kallutatud. Näiteks võib tubakatööstuse ekspertidel olla soov liialdada illegaalse turu suuruse hindamisega, et avaldada mõju maksude vähendamisele. Rahvatervise organisatsioonid võivad alahinnata probleemi, et vältida maksutõuse. (Joossens, *et al.*, 2009, p. 8)

Kuna tubakatööstuse andmed ei ole usaldusväärsed, siis ei suuda need andmed illegaalse tubakatoodete kaubavahetuse kohta vastata kvaliteetsete teaduspublikatsioonide seatud täpsuse

ja läbipaistvuse standarditele. Lahenduseks võib olla tubakaettevõtete maksustamine. Saadavatest vahenditest toimub aruandluskohustuse andmine tubakatööstusest sõltumatutele ekspertidele, kes kasutavad eelnevalt väljatöötatud usaldusväärseid mudeleid illegaalse tubakatoodete kaubavahetuse mõõtmiseks. (Gallagher, *et al.*, 2018, p. 334).

Illegaalse kaubavahetuse mõõtmiseks on olemas erinevaid meetodeid ning nendega saab hinnata erinevaid aspekte. Meetodeid saab hinnata võttes arvesse erinevaid kriteeriume. Näiteks Saar ja Janský (2020, p. 95) on võtnud oma töös arvesse neli kriteeriumit. Valiidsuse all peetakse silmas, et meetodi tulemus oleks võimalikult täpne oodatava väärtuse suhtes. Usaldusväärne on meetod siis, kui see annab sarnaseid tulemusi mitmel korral. Meetodi kasutamisel peaks andmete kogumine olema praktiliselt ja majanduslikult võimalik ja tulemused üheselt mõistetavad. Riikide katvus tähendab, et meetodit peaks saama kasutada nii paljudes riikides kui võimalik.

Seepärast ongi loodud majandusteadlaste poolt erinevad meetodid, et anda ligikaudne ülevaade turul toimuvast. Riikide statistikaandmebaasides on vajalikud andmed, et hinnata turu suurust. Salaturu suuruse hindamiseks on palju meetodeid, kuid ideaalset ja puudusteta meetodit ei ole olemas. Erinevateks puudusteks võivad olla näiteks kõrge maksumus, ebausaldusväärsus või madal valiidsus.

Buehn ja Schneider (2016) on liigitanud meetodid kolmeks: otsesed, kaudsed ja ökonomeetrilised mudelid. Otsene meetod on mikromajanduslik lähenemisviis, kus kasutatakse erinevaid uuringuid, mille valimi moodustavad vabatahtlikud vastajad või konkreetne sihtrühm. Sageli kasutatakse küsitlust, et hinnata varimajandust (Buehn & Schneider, 2016, p. 9). Näiteks viiakse läbi elanike hinnanguid, et uurida illegaalse tubakaturu suurust, seda teeb ka Eesti Konjunktuuriinstituut (2019). Selle meetodiga on võimalik hinnata turu erinevaid osi, kuid selle meetodi kasutus on üsna kallis. Teiseks ei saa eristada selle meetodiga, kas salasigaretid on toodetud välismaal või kohalikus riigis. Kolmandaks puuduseks on, et riikides, kus suitsetamine pole laialdaselt aktsepteeritav, ei anna inimesed õigeid andmeid sihilikult (Abola, *et al.*, 2016, p. 3). Enamus inimesi ei tunnista halbu käitumismustreid ja seetõttu on vastused ebausutavad, mis ka muudab selle rahalisse väärtusesse hindamise väga keeruliseks. Lisaks võivad tulemused olla ka rahvusvaheliselt vastuolulised. Probleem on selles, et küsitluste tulemused peaksid olema võrreldavad Euroopa Liidu riikide vahel, kuid on neid on siiski keeruline võrrelda. (Buehn & Schneider, 2016, pp. 9-10)

Lõuna-Aafrika illegaalset turgu on mõõdetud lünkanalüüsiga. Selles meetodis on kombineeritud elanike hinnangu uuring ja deklareeritud sigarettide müük. Nende andmete vahel olevat lõhet peetaksegi illegaalse tubakaturu suuruseks. See meetod võtab arvesse ka valeandmete esitamist. Sellist meetodit kasutab ka Suurbritannia maksuamet (edaspidi HMRC). Peamine nõrkus lünkanalüüsis on elanike hinnangu uuringus valeandmete esitamine. Sellised olukorrad võivad tekkida näiteks siis, kui vastajad ei mäleta enda tarbimist või ümardavad liiga suureks või väikseks oma tarbimist. HMRC kasutab selle puuduse kõrvaldamiseks „tõusutegurit“. Selleks jagatakse seaduslikult tarbitud sigarettide arv ja inimeste enda teatatud tarbimisega. (Vellios, *et al.*, 2020, p. 1)

Kuna valitsusel on oluline roll tubakaturu mõjutamisel, siis ühe võimalusena hinnata tubakaturgu on majandusteadlaste poolt konstrueeritud illegaalse tubakaturu indeksi kasutamine. Indeksi loomisel arvestati erinevate teguritega, mis mõjutavad illegaalset tubakaturgu, need hõlmavad riigi üldjuhtimist, tubaka tarbimise piiramise poliitikat ning tolli- ja kaubandustavasid. Oluline on, et indeksi skoor ei mõõda illegaalse tubakaturu ulatust, vaid, et seda saaks kasutada riikide suutlikkuse probleemi lahendamiseks. Indeksit saab kasutada tööriistana, et näha, kui suutlikud on riigid ebaseadusliku tubakakaubandusega tõkestamises. (Ulep, *et al.*, 2021, p. 6). Valitsusel ja selle allorganisatsioonidel on ka oluline roll kaubavahetuse andmete kogumisel ja edastamisel maailma andmebaasidele.

Statistikaandmebaasid koguvad rahvusvahelist statistikat. Rahvusvaheline kaubandusstatistika mõõdab kaupade liikumist üle rahvusvaheliste piiride. Rahvusvahelisel kaubandusstatistikal on oluline roll, kuna täidab mitmeid eesmärke. Esiteks annab rahvusvaheline kaubandusstatistika võimaluse uurida ja prognoosida arenguid riikide kaubanduses ja teha üldiseid järeldusi majanduses ja aitab näiteks ka riigieelarve koostamisele kaasa. Oluline on ka vaadata, mida statistika annab ettevõtetele. Ettevõtetele aitab statistika olemasolu läbi viia turu-uuringuid ja paremini oma äristrateegiat planeerida. Riikidele annab võimaluse valmistada ette kahepoolseid läbirääkimisi ühise lepingu raames kaubanduspoliitika loomisel. Statistika aitab hinnata Euroopa Liidu siseturu edusamme ja on ka oluline teave teiste valdkondade jaoks nagu rahvamajanduse arvepidamine (Eurostat, 2020, p. 12).

Rahvusvaheline statistika hõlmab endas ekspordi kui importi andmeid. Kui analüüsida riikide vahelist kaupade liikumist, siis oodatakse, et riigi A ekspordi andmed oleksid samad, mis riigi B impordiandmed, et saaks koostada aastate lõikes kaubavoogude maatrikseid. (Javorsek, 2016, p.2). Ühe riigi impordi ja teise riigi ekspordi andmeteid nimetatakse peegelstatistikaks. Paljudel

juhtudel eksisteerib peegelstatistikas lahknevus, mida nimetatakse kahepoolse kaubanduse asümmeetriaks.

Salaturu mõõtmise üheks võimaluseks on kaubavahetuse lahknevuse meetod, selleks kasutatakse rahvusvahelist kaubandusstatistikat, et võrrelda riiki suunatud tubakaeksporti riigi tubakaimpordiga. Võrreldes teiste meetoditega, on seda kasutada lihtne ja analüüsida saab juba olemasolevaid andmeid. Lisaks on võimalik seda meetodit kasutada väga paljudes riikides ja 99% kaupade uurimiseks. Kõige suurem probleem näib olevat andmete valiidsus ja lisaks on sellele meetodi puudus see, et metoodikaga ei võeta arvesse riigi sees toimuvat illegaalsete tubakatoodete tootmist ega illegaalselt üle piiri tulevaid kaupu (Saar & Janský, 2020, p. 94).

Seda meetodit on kasutanud Pavananunt (2011), et mõõta illegaalset tubakaturgu Tais. Ekspordi andmeid saadi UN Comtrade andmebaasist ning impordi andmeid kohalikust Tai tolliametist. Tulemustest selgus, et aastatel 1991-2006 oli lahknevus 15%-83% vahemikus registreeritud ekspordist. Lisaks Taile on analüüsitud kaubavahetuse lahknevuse meetodiga ka Filipiinide illegaalseid kaubavoogusid. Uuringust selgus, et suurimad lahknevused impordi ja ekspordi lahknevused on naaberriikidega: Hiina, Singapuri, Indoneesia ja Malaisiaga. Filipiinide kaubavahetus lahknevus perioodil 1994-2009 oli languses, siiski tuli perioodi jooksul keskmiselt üks miljard salasigarette riiki. (Abola, *et al.*, 2016)

Just ekspordi ja impordi lahknevusi on uuritud ka erinevate riikide valitsusasutuste poolt. HMRC on hinnanud kaubanduse Ühendkuningriigi asümmeetriat nii liikmesriikide vahel kui ka liiduväliste riikidega. Nad on leidnud riikide vahel täielikku asümmeetriat, suhtelist asümmeetriat kui ka täieliku absoluutse asümmeetria osakaalu. (Thomas & Weston, 2020, p. 10) Asümmeetria leidmine on tõhus viis esitleda lahknevust erinevate riikide andmete osas.

Oluline on mõista, et lahknevust võib vaadelda ka kui ekspordi ja impordi asümmeetriat. Järgnev tabel näitab asümmeetria tähendust, kui Eesti on vaadeldav riik. Impordi ja ekspordi asümmeetria arvutamiseks on vaja lahutada deklareeriva riigi kaubavoog kaubanduspartneri kaubavoost. Kui vastus on negatiivne, siis kaubanduspartner hindab kaubavoogu kõrgemalt kui deklareeriv riik, aga kui vastus positiivne, siis on deklareeriv riik kaubavoogu hinnanud kõrgemalt kui kaubanduspartner.

Tabel 1. Asümmeetria tõlgendus Eesti näitel (Thomas & Weston, 2020, p. 10, autori koostatud)

Asümmeetria liik	Asümmeetria on negatiivne	Asümmeetria on positiivne
Ekspordi asümmeetria	Partnerriigi import on suurem kui Eesti eksport	Partnerriigi import on väiksem kui Eesti eksport
Impordi asümmeetria	Partnerriigi eksport on suurem kui Eesti import	Partnerriigi eksport on väiksem kui Eesti import

Eelnevalt saime teada, et lahknevused statistikas pole harvaesinev nähtus ja neid on uuritud maailmas palju ning erinevate meetoditega. Selleks, et aru saada, miks need lahknevused on tekkinud, on autorid on kategoriseerinud tegurid erinevalt. Hamanaka (2012) on toonud välja lahknevuste põhjused kaubandusstatistikas.

Vältimatud tegurid on kindlustuskulud ja transpordikulud, mis suurendavad impordi väärtust ning seetõttu on võivad andmed erineda. Tavaliselt ei kajasta ekspordiväärtus kindlustus- ja transpordikulud, kulud lisatakse tavaliselt kaubaväärtusele juurde. On tavapärane, et kaupa eksportiv riik kasutab tarneklauslit FOB, mille ekspordiväärtuses ei kajastu need eelpool mainitud kulutused. (Javorsek, 2016, p. 5) Sellised erinevused on tõenäolisemalt suurimad siis kui kaubanduspartnerite vahel on suur vahemaa, sest siis on transpordikulud suuremad.

Teine kategooria on tolliasutuste struktuurilised erinevused. Esiteks võib lahknevuse põhjustaja olla valuutakurss. Probleem tekib, kui ekspordi kaubaväärtus registreeritakse kohalikus valuutas ja kaubasaaja registreerib impordi enda valuutas ning mõlemad saadavad registreeritud väärtused erinevas valuutas statistikaandmebaasidesse. Valuuta konverteerimise probleemid võivad olla kaubandusstatistika lahknevuste põhjusteks, sest tarneahelad ja tehingud on muutunud keerukaks ja selline trend kasvab. (Chesson, 2007, p. 15) Kui üks riik hindab kaubaväärtust enda valuutas, siis sihtriik registreerib enda riiklikus valuutas. Seetõttu oleks oluline, et kaubaväärtus oleks mõlema kaubanduspartneri poolt registreeritud samas valuutas. Teine võimalik lahknevuse põhjus võib olla ajavahe. Kui kaubanduspartnerite vahemaa on teineteisest pikk, võib kaup jõuda alles sihtriiki jõuda mitmete kuude või isegi aasta pärast. (Javorsek, 2016, p 12) Sellisel juhul registreerib lähteriik ekspordi enne kui sihtriik import ning seetõttu võivad andmed aastate lõikes erineda.

Kolmas kategooria: tolliasutuste tehtud vead ja kauplejate valeandmete esitamine:

1. vale väärtuse esitamine deklaratsioonil;

2. vale päritolu esitamine deklaratsioonil;
3. tolliasutuse vale kauba klassifikatsiooni määramine;
4. tolliasutuse vale sihtriigi määramine. (Hamanaka, 2012)

Tolliasutuste vead sõltuvad suuresti riigi arengutasemest, kuna arengumaades on tollijärelevalve suurem kui riikides, kus on suur korruptsioon ja kuritegevustase.

Nagu eelnevast järeldada saab, siis lahknevused saavad tekkida valeandmete esitamise tõttu. Selline tegevus on tollile valede andmetega arvete või deklaratsioonide esitamine, et raha salaja välismaale suunata või raha kodumaale tagasi toimetada. Seda kasutatakse mitmesugustel eesmärkidel, sealhulgas rahapesuks, maksudest kõrvalehoidumiseks või terrorismi rahastamiseks (Lépissier, *et al*, 2021, p.8).

Ettevõtetal on motiiv näidata tegelikkusest väiksemat kaupade liikumist, kuna see võimaldab viia tulu riigist välja ilma, et tekiks maksukohustust. Tegelikkusest suurema kauba liikumise näitamine annab ettevõtetele mõnel puhul võimaluse tollimaksu tagasi saada. Kui riikides on suured impordimaksud, siis on ettevõtjatel põhjust näidata väiksemat kaupade liikumist. Samal ajal kapitali välja viimiseks võivad importijad näidata tegelikkusest suuremat kaupade importi. (Gara, *et al.*, 2019, p. 9)

Võitlemaks valeandmete esitamisega tuleb arvestada riikide statistilisi aruandluse erinevusi. Oluline on aru saada, et riikliku statistika kvaliteet varieerub sõltuvalt riikide majandusarengu tasemest. Lisaks tuleks vältida ebavajalikku kaubandusstatistika kasutamist, sest see võib anda ebamääraseid tulemusi kahepoolsete kaubandusdeklaratsioonide erinevustega. (Lépissier, *et al*, 2021, pp. 9-10).

Paljud autorid on välja toonud lahknevuse põhjusena reeksporti. Tolliseadustiku mõistes toimub reeksport siis, kui kaup siseneb ühest riigist tolliterritooriumile, kuid toimetatakse siis teise riiki. Kuid näiteks kui kaupu eksporditakse Hiinast Hongkongi ja seejärel Ameerika Ühendriikidesse, siis tõenäoliselt USA registreerib impordi Hiinast, mitte Hongkongist ning Hiina andmetesse jääb eksport Hongkongist. Selle tulemusena näitab Hiina väiksemat eksporti USA-sse kui USA import Hiinast. Reeksport on üsna levinud kauba liikumine, kuna üle 90% Hongkongi kogueksportist moodustab eksport Hiinast ning USA kogueksportist moodustab reeksport 10%. (Ferrantino & Wang, 2008, p. 35)

Reeksport toimub suurema tõenäosusega riikides, kellel on soodne geograafiline asukoht kontinentide-vaheliseks transpordiks. Euroopas peetakse sellisteks riikideks Hollandit, Belgiat,

Saksamaad ja Prantsusmaad. Aasisas on tõenäoline, et reeksport toimub Hongkongis ja Singapuris. Need riigid on enda kontinentide sõlmepunktideks, kust toimub hea kaupade liikumine. (Jones, *et al*, 2020, p.18) Eesti Konjunktuuriinstituudi erinevate raportite (2019, lk 13) ja (2017, lk 12) andmetel reeksportid Eesti tubakatooteid, sest Eestis pole tööstust, kes toodaks tubakatooteid. Järelikult on tõenäoline, et impordi ja ekspordi lahknevuste põhjus on reeksport. Ka transiit võib põhjustada potentsiaalselt lahknevuse nagu reeksport (Ferrantino & Wang, 2008, p. 34). Transiit toimub, kui kaup liigub sihtriiki läbi teiste riikide, kes ekslikult võivad registreerida kaubavoo impordina. Paljudel riikidel ei ole üldse või neil on vähe informatsiooni transiidandmed kohta, kuigi nende kaubaväärtus võib olla suur kui selliste sadamates nagu Hongkong, Singapur, Long Beach või Rotterdam (Ferrantino & Wang, 2008, p. 6). Seega on võimalus, et riigid võivad kogemata või tahtlikult transiidi asemel registreerida reeksporti.

Ferrantino ja Wang (2008, p.10) on töös välja toonud, et impordi alahindamise põhjus võib olla seotud illegaalse kaubandusega. Ameerika Ühendriikide Põllumajandusministeeriumi (USDA) andmed näitasid, et registreeritud sigarettide eksport ületas registreeritud impordi aastatel 1995–2000 igal aastal üle 300 miljardi. Kõige usutavam seletus lahknevusele on salakaubavedu (Joossens, 2011, p 9). On selge, et salakaubavedu saab olla põhjus, mis võib kaasa tuua lahknevusi kaubandusstatistikas. Seega juhul kui riik A näitab, et ekspordib Eestisse teatud hulk tubakatooteid ja Eesti registreeritud import on väiksem, siis ülejäänud kogus, mis ületab Eesti impordiväärust, võib jõuda potentsiaalselt illegaalselt Eestisse ehk nendelt tubakatoodetelt pole makstud aktsiisi ja neil pole maksumärke. Kuna illegaalne kaubandus toimub kõige tõenäolisemalt riikides, kus on suur korruptsioon avalikus sektoris, siis on oluline arvestada, et sealsed andmed ei pruugigi õiged olla.

Selleks, et potentsiaalsed illegaalsed tubakatooted ei jõuaks Eestisse, on vaja tegeleda lahknevuste vähendamisega. Erinevad autorid on oma töös välja pakkunud praktilisi lahendusi parandamiseks lahknevusi:

1. Kõige olulisemaks peetakse rahvusvahelist koostööd tolliasutuste vahel. Olulised nüansid on teabe jagamine riikide vahel, mis hõlmavad ka üldist, statistilist ja operatiivteavet. Lisaks on mõistlik läbi viia koostöökoolitusi, kus jagatakse informatsiooni tubakatoodete tõkestamise võimalustest erinevate riikide näitel. (Joossens, *et al.*, 2009, p.20)
2. Kaubandusandmete võrdlemine analüüsi eesmärgil. Maailma andmebaasid kasutavad erinevaid meetodeid, et korrigeerida kaubandusandmete õigsust. Seda peamiselt

seetõttu, et impordiandmeid peetakse ekspordi voogudes täpsemaks, kuna need on kirjendatud päritoluriigi põhimõttel. (Javorsek, 2016, p.13)

3. Kasutusjuhend rahvusvahelise kaubanduse statistika ja kaubandusmeetmete kasutamiseks. (Markhonko, 2016, p. 16) Oluline on, et riigid registreeriks kaubavahetust ühtemoodi ning oleks olemas kindel vorm, mille järgi seda registreerima peab. Kuid paljudel madalama sissetulekuga riikidel on uute raamistike rakendamiseks piiratud ressursid, seega võib selle rakendamine olla keeruline (Chesson, 2007, p. 19). Samuti võib probleem tekkida riikidega, kus on suur korrupsioon, sest sealt tulevad statistikaandmed ei ole usaldusväärsed.
4. Erinevate kaubandussüsteemide mõistmine. Selgituseks on vaja mõista, et eristatakse kahte kaubasüsteemi. Üldist kaubandussüsteemi kasutatakse siis, kui statistiline territoorium langeb kokku majandusterritooriumiga, kuid erikaubandussüsteem puhul ei lange statistiline territoorium kokku majandusterritooriumiga. Riikidel on soovitatav kasutada ühist kaubasüsteemi, kuid juhul kui kaup liigub vabatsiooni, siis ei ole ka ühisest kaubasüsteemist kasu. (Javorsek, 2016, p.13)

Eelnevast selgus, et illegaalset tubakaturgu on raske mõõta, kuna see on varjatud tegevus. Siiski on mõõtmiseks on olemas palju erinevaid meetodeid. Käesolevas lõputöös rakendatav kaubavahetuse lahknevuse meetod keskendub impordi ja ekspordi lahknevustele. Selgus ka, et lahknevusi on uuritud kaua ja nende põhjused võivad olla seotud nii illegaalse kaubavooga kui ka erinevate statistiliste andmete väärtõõtleemisega. Samuti ilmnes, et lahknevuste leevendamiseks on tõhusamad meetmed rahvusvaheline koostöö ja ühised eeskirjad.

2. KAUBAVAHEVUSE LAHKNEVUSE MEETODI RAKENDAMINE

2.1. Andmete kogumise ja analüüsi meetodika

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade lõputöö raames kasutatud andmete kogumise ja analüüsi meetodikast. Antud lõputööd saab liigitada olemasoleva statistika uuringuks ning selles uuritakse ja analüüsitakse statistiliselt kvantitatiivseid andmeid, mis on kogutud valitsusasutuste või teiste organisatsioonide poolt (Neuman, 2011, pp. 49). Olemasoleva statistika uuringu kõige suuremaks eeliseks on see, et olemasolevate andmete kasutamine on odav ja ei nõua suurt täiendavat ressursi. Suurim nõrkus sellise uuringu valikuga on teatud andmete puudumine. Pole haruldane olukord, kui uuringus kasutatavate oluliste muutujate kohta ei ole andmeid. (Cheng & Phillips, 2014, pp. 374-375) Antud uuringus selgus, et Venemaa ja Valgevene kaubavoogude andmed ei ole piisavalt usaldusväärsed.

Käesolevas lõputöös kasutakse peegelkaubandusstatistikat. Peegelstatistika näitab mõlemapoolseid kaubavooge kahe riigi vahel, kus üks riik on kaupade eksportija teisele, kes on kaupade importija (Javorsek, 2016, p. 5). Peegelandmete ligikaudne kokkulangevus näitab, et esitatud andmed on usaldusväärsed, samas kui peegelandmed ei lange kokku, siis viitab see, et andmete kvaliteet ei ole usaldusväärne. Kuid samamoodi võib selle põhjustada illegaalne kaubavoog. (Ferrantino & Wang, 2008, p. 506) Sellisel juhul peavad kaubanduspartnerite eksport olema suurem kui vaadeldava riigi import. Javorsek (2016) on oma töös välja toonud peegelstatistika lahknevuseks indeksi valemi, millega väljendatakse väärtuse erinevust protsendina.

Välja toodud valem on järgmine:

$$DIF^{AB} = \frac{M^{AB} - E^{AB}}{M^{AB}},$$

kus DIF^{AB} on kahepoolse kaubavahetus lahknevuse indeks, M^{AB} on riigi B impordiväärtus (riigist A), E^{AB} on Riigi A ekspordiväärtust (riiki B).

Selleks, et leida erinevus impordi ja ekspordi vahel, saab Javorseki valemit tuletada lihtsustatud kaubavahetus lahknevuse valemi. Leidmaks impordi ja ekspordi absoluutse asümmeetria, saab kasutada järgnevat valemit: $DIF = M^{AB} - E^{AB}$.

Käesolevas lõputöös vaadeldakse suurimaid tubakatoodete Eestisse eksportijaid, seda tehakse suhtelise asümmeetriaga. Suhteline asümmeetria vaatab kahe riigi esitatud väärtuste keskmist protsentides. Thomas ja Weston (2020, p. 10) on uurinud Ühendkuningriikide ja kaubanduspartnerite vahelist asümmeetriat just suhtelise asümmeetriaga. Suhtelise asümmeetriaga annab võimaluse vaadelda riike lähemalt ja muutust hinnata. Suhtelise asümmeetriaga leidmine annab võimaluse eristada riike, kes alahindavad või ülehindavad kaubavahetust Eestiga.

Sellest tööst tulenevalt on suhtelise asümmeetriaga valem:

$$A = \frac{D-P}{0,5(D+P)} \times 100,$$

kus D deklareeriva riigi väärtus ehk Eesti tubakatoodete import ja P on kaubanduspartneri esitatud väärtus ehk eksport.

Impordi ja ekspordi andmeid saadakse UN Comtrade ja Eurostat andmebaasidest. Impordi ja ekspordi väärtused saadakse USA dollarites, kuid selleks, et võrrelda illegaalset tubakaturu suurust Eesti Konjaktuurinstituudi tulemustusega, teisendatakse saadavad väärtused eurodeks, kasutades Maailma Panga valuutakurssi 17. märtsi 2022 seisuga. Kellenberg ja Levinson (2016) ja ka paljud teised (Pavananunt, 2011) on oma töös kasutanud just UN Comtrade andmebaasi, lisaks on Saar ja Janský (2020, p. 5) toonud välja eelisenä teiste andmebaaside ees riikide katvuse. Lisaks kasutatakse Eurostat andmebaasist Eesti tubakatoodete impordi ja kaubanduspartnerite ekspordandmeid, et lisada saadud andmetele valiidsust. Eurostat saab oma andmed Euroopa riikide statistikaametilt. Sinna saadakse andmed, kui riigid kontrollivad ja analüüsivad andmeid ning saadavad need Eurostatile avaldamiseks (European Commission, 2020).

Andmebaasist valitakse esmalt kuni viis perioodi, mida soovitakse vaadelda. Järgmiseks valitakse riigid, kes on uurimisobjektiks. Kolmandaks tuleb valida kaubavoo tüüp ja toode, mille kohta andmeid soovitakse. UN Comtrade andmebaas annab tubakatoodete kaubavahetuse väärtuse nii riikide lõikes kui ka aastase kõikide riikide kokkuvõtliku väärtuse. Andmebaasidest saadakse nii Eesti kui importija andmed ja seepärast peab need andmed kõrvutama kaubanduspartneri andmete ekspordi väärtustega. Andmed kogutakse kaubanduspartnerite lõikes Exceli tabelisse ja seepärast saab leida impordi ja ekspordi absoluutse asümmeetriaga.

Lõputöös vaadeldakse lahknevusi kolmes etapis. Esimene etapp annab ülevaate, kas Eesti kogu aasta import erineb kaubanduspartnerite ekspordist. Teine etapi tulemus näitab, kuidas näitavad Eesti ja suurimate kaubanduspartnerite omavahelisi kaubavoogusid. Kolmandas etapp annab vastuse uurimisprobleemile ning selgitab välja, kui suur on potentsiaalsete illegaalsete tubakatoodete kaubavoogude väärtus.

Esimeseks etapiks kõrvutatakse tubakatoodete import Eestis perioodil 2007–2020 kaubanduspartnerite ekspordi andmetega. Vaadeldakse tooteid, mille kaubakood on 2402, sest need tooted on kõige levinumad tubakatooted. Kaubakoodiga 2402 tähistatakse tubakast või tubaka aseainest sigareid, sigarillosid, sigarette (UN Comtrade Database, 2021). Tulemused esitatakse dollarites. Detailisemaks vaatluseks ja lahknevuste põhjuste välja selgitamiseks jaotakse riigid kahte gruppi. Esimeses grupis on riigid, kellega on positiivne lahknevus ehk riigid näitavad suuremat ekspordi kui Eesti registreeritud import. Teises grupis on riigid, kellega on negatiivne lahknevus ehk kaubanduspartnerid näitavad suuremat ekspordi kui Eesti registreeritud import. Illegaalse turu hindamiseks on vaja analüüsida riike, kelle eksport on Eesti impordist suurem.

Teises etapis selgitati välja, millistest riikidest Eesti kõige rohkem tubakatooteid impordib analüüsiti Eesti Konjunktuuriinstituudi raporteid ja Maailma Terviseorganisatsiooni tubakatoodete tarbimise piiramise raamkonventsiooni uuringuraporteid. Selgus, et suurimad eksportijad sel perioodil olid Saksamaa, Holland, Läti ja Poola. Esmalt vaadeldi uurimisobjektina just neid riike, kuna nende kaubavood olid kõige suuremad ja moodustavad suure osa kogu Eesti ekspordist. Uuritav periood oli 2007–2020, sest et sel perioodil saab võrrelda tulemusi Eesti Konjunktuuriinstituudi läbiviidud uuringutega. Lisaks võimaldab selline periood näha kuidas on tubakatoodete impordi ja ekspordi lahknevus ajas muutunud.

Kolmandas etapis selgitati potentsiaalselt illegaalsed tubakatoodete kaubavood. Selle etapi puhul olid valimiks riigid, kelle eksport oli kõrgem kui Eesti registreeritud import. Selleks kanti Exceli tabelisse kõikide Eesti kaubanduspartnerite ekspordi väärtused iga aasta kohta ja seejärel kõrvutati Eesti impordi väärtus nendest riikidest iga aasta kaupa. Väärtused konverteeriti eurodesse, et neid oleks hiljem võimalik võrrelda Eesti Konjunktuuriinstituudi tulemustega. Järgnevalt lahutati kaubanduspartnerite eksport Eesti registreeritud impordist. Kõigi positiivse tulemuse saanud riikide summad liideti kokku ja saadi potentsiaalselt illegaalsed tubakavood perioodide kaupa kokku. Võrdluseks kõrvutati need tulemused Eesti Konjunktuuriinstituudi illegaalse tubakatoodete salaturu mahuga.

Selleks, et teadusallikate põhjal saadud informatsioon ja lõputöö arvutustulemusi paremini ja usaldusväärsemalt tõlgendada, viidi läbi poolstruktureeritud ekspertintervjuu. Valim on eesmärgipärane (Palinkas, *et al*, 2015, p. 535). Intervjuu positiivne omandus on mitmekülgsus, see tähendab, et intervjuud on võimalik juhtida vastavalt olukorrale (Laherand, 2008, lk 177). Poolstruktureeritud ekspertintervjuu annab võimaluse saada vastused kõikidele küsimustele. Käeolevas lõputöö raames tehtud intervjuu aitab kontrollida teadusallikatest saadud informatsiooni kehtivust ja samas ka arvutustulemuste tähendust paremini mõista. Intervjuu analüüsimisel kasutati kodeerimist ning koostati kodeerimistabel (tabel 4). Selleks, et intervjuu hõlmaks ka uurimisküsimusi, on intervjuu küsimused toodud välja uurimisküsimuste lõikes tabelis 2.

Tabel 2. Uurimisküsimustele vastamiseks kasutatud intervjuu küsimused (autori koostatud)

Uurimisülesanded	Intervjuu küsimused
Uurimisküsimus 1: Milliste riikidega on Eestil kõige suurem tubakatoodete kaubavahetus?	Millistest riikidest tulevad salasigaretid? Kuidas jõuavad salasigaretid Eestisse? Millised on võimalikud riigid, kuhu sigaretid edasi lähevad?
Uurimisküsimus 3: Mil määral erinevad kaubavahetuse lahknevuse meetodiga saadud tulemused teiste meetoditega saadud tulemustest?	Millistes illegaalse tubakaturu mõõtmisviisidest olete teadlik?
Uurimisküsimus 4: Mis on võimalikud kaubavahetuse statistilise lahknevuse põhjused?	Millised on Teie arvates põhjused, miks Eesti näitab suuremat tubakatoodete importi kui kaubanduspartnerid ja või siis mõnel juhul väiksemat importi kui kaubanduspartneri eksport? Kas peate reaalselt põhjusteks: päritolu reeglite erinevus, reeksport, valeandmete esitamine, kindlustuskulud, valuutakurss, salakaubandus?

Intervjuu tehti Maksu- ja Tolliameti eksperdiga, kes puutub oma töös kokku illegaalse tubakatoodete turuga. Valiku kriteeriumiks oli see, et tal oleks igapäevane kokkupuude illegaalse tubakaturuga ja ta oskaks anda selgitusi ning põhjendusi, mis oleksid lõputöö tulemuste valideerimiseks asjakohased.

Intervjueeritava poole pöördui e-kirja teel, millega selgitati lõputöö sisu ja uuriti, kas on võimalik intervjuu anda. Edasi lepiti kokku intervjuu tegemise aeg ja keskkond. Intervjuu viidi läbi 08.04.2022 ja kestis umbes 27 minutit. Intervjuu viidi läbi *Skype*'i keskkonnas ja intervjuu salvestati diktofoniga.

Intervjuu käigus kogutud andmete analüüsimiseks kasutati kodeerimist. Kodeerimine aitab paremini intervjuu tulemusi struktureerida ning samuti ka hiljem siduda töö tulemustega analüüsi etapis. Intervjuude analüüsimisel kasutati kodeerimist ning koostati kodeerimistabel Eksperti arvamusi kodeeriti uurimisküsimuste järgi, mille tulemusena moodustati viis kategooriat (vt tabel 4). Analüüsi käigus tulid esile antud kategooriad: illegaalse tubakaturu mõju ühiskonnale, illegaalse tubakaturu probleemsus Eestis, illegaalsete tubakatoodete allikad, võimalikud lahknevuse põhjused ja illegaalse tubakaturu vähendamise võimalused.

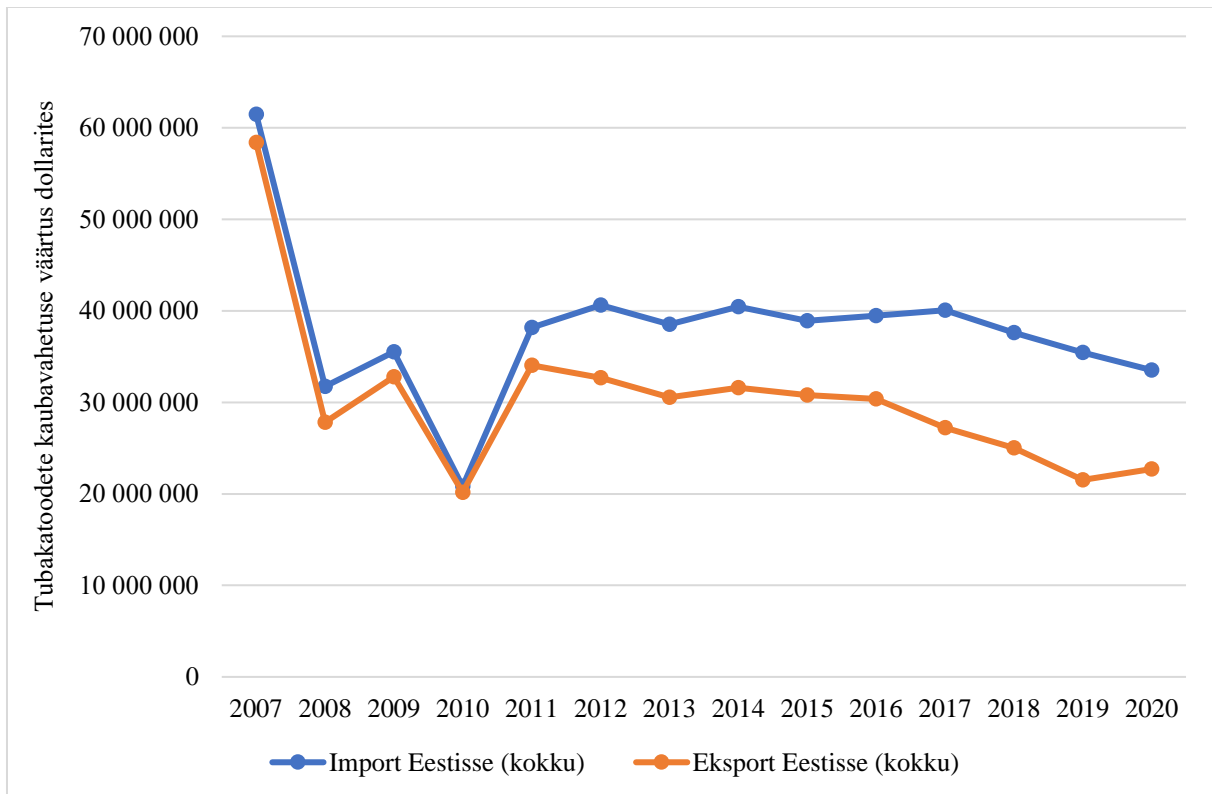
Intervjuu jaoks olid põhiküsimused ette valmistatud. Nendega kaeti ära lõputöös olulised teemad, millele antud vastused eeldatavasti annavad olulist ja teemakohast informatsiooni, et uuringu tulemuste valiidsust eksperti poolt samuti kinnitada saaks. Intervjuu koosnes 14 küsimustest (vt lisa 1) ja vajadusel küsiti täpsustavaid küsimusi vastamise lõpus. Küsimuste struktuur oli järgmine: küsimused 1-2 olid tutvustavad, küsimused 3-5 käsitlesid illegaalse tubakaturu mõju ühiskonnale ja selle probleemset, küsimused 6-8 andsid vastuse illegaalsete tubakatoodete liikumise kohta. Edasi esitati küsimused 7-9, mis olid lõputöö vaatest olulised, kuna need küsimused käsitlesid võimalike lahknevuse põhjused. Viimased küsimuste eesmärk oli teada saada illegaalse tubakaturu vähendamise võimalusi. Lisaks oli võimalus eksperdil lisada vastuste kohta täpsustusi.

2.2. Tulemused

Selles peatükis arvutatakse kaubavahetuse lahknevuse meetodiga illegaalse turu suurus Eestis. UN Comtrade andmebaasist võetud impordi ja ekspordi andmete võrdluses saab näha, kas Eesti riigi ja selle kaubanduspartnerite vahel eksisteerib lahknevus. Import Eestist tähendab, et Eesti on registreerinud sellise koguse tubakatoodete sisseveo väärtuse. Ekspordi andmed on kaubanduspartnerite registreeritud kogus, mis Eestisse jõudma peaks. Suurte illegaalsete tubakatoodete tootjate ja tarnijate Venemaa ja Valgevene kohta statistikat ei leidu, kuna kumbki riik ei ole Euroopa Liidus ja ei edasta oma andmeid Eurostatile ja ka UN Comtrade andmebaasi need andmed samuti ei jõua. Seepärast ei saa ka Valgevene ja Venemaa kaubavoogude mahtusid analüüsida ja võimaliku lahknevust leida.

Analüüsidest Eesti Konjunktuuriinstituudi (2019, lk 2 ; 2017, lk 20) välja antud aastaraamatuid, mis muuhulgas käsitlevad tubakatoote turgu ja tarbimist Eestis, selgus, et suurimad tubakatoote eksportijad on Poola, Läti, Holland ja Saksamaa. Perioodil 2007-2020 on Eestil olnud tubakatoote kaubavahetus 46 erineva riigiga.

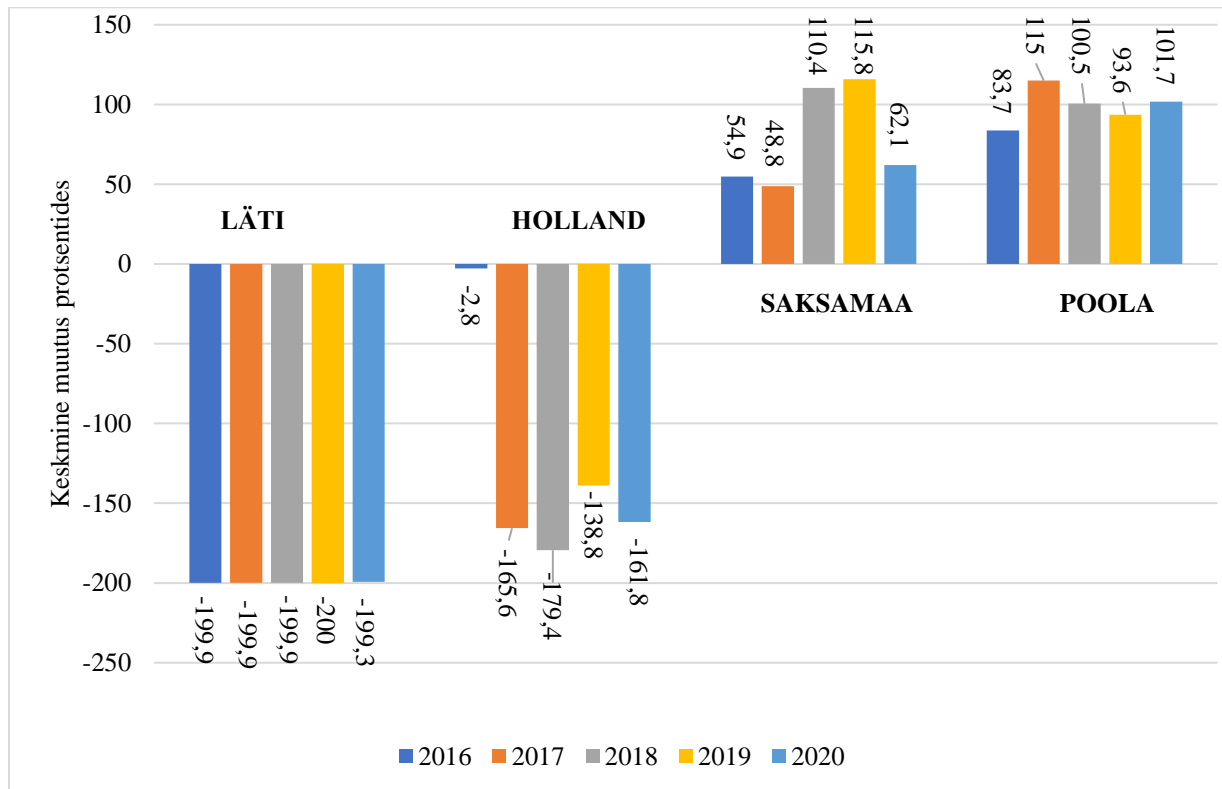
Esimese etapina vaadeldi üldist lahknevust, selleks kõrvutati Eesti import kokku kõikide kaubanduspartnerite eksport kokku perioodil 2007-2020.

Joonis 3. Tubakatoote import (Eesti andmetel) ja eksport (kaubanduspartnerite andmetel) Eestisse (UN Comtrade, 2021; autori koostatud)

Selgub, et Eesti raporteeritud import kokku on iga aasta alati suurem kui teiste riikide eksport kokku. Tubakatoode eksport Eestisse ja Eesti import on alates 2007. aastast langenud kuni 2010. aastani. Seejärel on hakanud kaubavahetus tõusma ning eksport on hakanud langema. Lisaks on hakanud lahknevus impordi ja ekspordi vahel suurenema just pärast 2010. aasta langust. Võib öelda, et kuni 2010. aastani oli lahknevus väga väike, kuid alates 2011. aastast on lahknevus hakanud suurenema. Ajaperioodil 2007–2020 oli impordi erinevus vahemikus 5–65% registreeritud ekspordist. Kõige suurem lahknevus oli aastal 2019, kui impordi ja ekspordi vahe oli 13,9 miljonit dollarit ja kõige väiksem 2010. aastal, kui lahknevuse suurus oli 642 107 dollarit. Kogu 2007–2020 perioodi keskmine lahknevus on 7,3 miljonit dollarit.

Teise etapina on oluline analüüsida riike, kelle tubakatoodete kaubavahetus Eestiga on kõige suurem. Need riigid on eelnevalt välja toodud Poola, Läti, Holland ja Saksamaa. Nende riikide tubakatoode kaubavahetus moodustab suure osa Eesti kaubavahetusest ning nende analüüs on oluline. Suhtelise asümmeetriaga leitud tulemused peavad näitama, kas riigi eksport on alahinnatud või ülehinnatud. Tulemused esitatakse autori koostatud diagrammil keskmist lahknevust protsentides joonisel 4.

Joonis 4. Suhteline asümmeetria kaubanduspartnerite ja Eesti vahel (UN Comtrade, 2021, autori koostatud)

Eelnevalt sai selgeks, et Eesti suurimad tubakatoodete kaubanduspartnerid on Läti, Holland, Saksamaa ja Poola. Riigid saab jagada kahte gruppi: esimeses grupis on Läti ja Holland, mis näitavad suuremat eksporti kui on Eesti import; teises grupis on Saksamaa ja Poola, mis näitavad väiksemat eksporti kui on Eesti import. Läti näitab kõigil viiel aastal stabiilselt suuremat eksporti, kui Eesti oma importi. 2016. aastal näitas Holland väikest lahknevust Eestiga, kuid siis pärast seda on lahknevus läinud suureks. Saksamaa on lahknevus on üsna ebastabiilne. 2016–2017 näidatud 55% keskmist muutust ja pärast seda kaks aastat on lahknevus kahekordistunud. 2020 on see jälle langenud. Poola on näidanud kõrget lahknevust, 2019 oli kõige suurem muutus (115%).

Selleks, et hinnata potentsiaalselt illegaalsete tubakatoodete Eestisse tulekut, on vaja perioodil 2007–2020 analüüsida riike, kes näitavad suuremat eksporti kui Eesti registreeritud import. Saadud tulemused kõrvutatakse Eesti Konjunktuuriinstituudi leitud illegaalse kaubanduse mahu andmetega. Andmete mahukuse tõttu pole neid riike eraldi välja toodud, mille eksport oli suurem kui Eesti import.

Tabel 3. Illegaalse kaubanduse maht Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel ja kaubavahetuse lahknevuse põhjal saadud tulemused (Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019; UN Comtrade, 2021; autori koostatud)

Periood	Tubakatoodete illegaalse kaubanduse keskmine maht Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel	Potentsiaalne illegaalne tubakaturg kaubavahetus lahknevuse meetodiga
2007	20,26 mln eurot	8,4 mln eurot
2008	25,88 mln eurot	4,7 mln eurot
2009	35,47 mln eurot	7,6 mln eurot
2010	40,25 mln eurot	3 mln eurot
2011	45,3 mln eurot	5,3 mln eurot
2012	47,1 mln eurot	5,1 mln eurot
2013	38 mln eurot	5,3 mln eurot
2014	41,8 mln eurot	5,2 mln eurot
2015	38 mln eurot	7,7 mln eurot
2016	36,6 mln eurot	9,3 mln eurot
2017	44 mln eurot	8,9 mln eurot
2018	40,3 mln eurot	9,1 mln eurot
2019	25,3 mln eurot	8,7 mln eurot
2020	-	9,2 mln eurot
keskmine	36,7	6,5 mln eurot

Tabeli 3 põhjal järeldub, et Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel on sigarettide illegaalse kaubanduse keskmine maht suurem, kui kaubavahetuse lahknevuse meetodiga saadud tulemus. Selgub, et kaubavahetuse lahknevuse meetodiga saadud potentsiaalse illegaalsete tubakatoote turu keskmine suurus on 6,5 miljonit eurot ning Eesti Konjunktuuriinstituudi hinnangul on see 36,7 miljonit eurot. Keskmiste turumahtude erinevuseks on ligikaudu 30 miljonit eurot. Samuti on näha, et alates 2011 aastast kuni 2014. aastani oli lõputöös kasutatud meetodiga saadud

tulemused üsna stabiilsed. Suurt langust Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel on teinud tubakatoodete illegaalse kaubanduse keskmine maht just 2019. aastal, kuid kaubavahetuse lahknevuse meetodiga nii suurt langust näha pole. Aastal 2010 tuli Eestisse kõige vähem illegaalseid tubakatooteid kaubavahetuse lahknevuse meetodi põhjal. Aasta 2020 kohta ei ole Eesti Konjunktuuriinstituut oma aruannet veel avaldanud ja seetõttu ei ole ka tabelis selle kohta andmeid.

2.3. Intervjuu tulemused

Antud peatükis analüüsitakse Maksu- ja Tolliameti eksperdi arvamust illegaalse tubakatoodete turu kohta. Selleks analüüsiti ekspertiga läbiviidud intervjuu vastuseid. Kogutud andmed kodeeriti ja seejärel moodustati 5 kategooriat (vt tabel 4).

Intervjuuks valmistati ette 14 küsimust (vt lisa 1), mõnel juhul esitati ka täpsustavaid küsimusi. Intervjuu eesmärk oli saada kinnitust, kas kaubanduslahknevuste põhjused, mis on kirjeldatud teadusallikates, on ka Eestis aktuaalsed ja ka arvutuste tulemuste tõlgendamine. Lühidalt on intervjuu tehtud, et kontrollida lahknevuste põhjuste valiidsus, kuid intervjuu peab andma ka vastuseid illegaalse tubakatoodete turul toimimise kohta.

Tabel 4. Intervjuu käigus moodustatud kategooriad ja koodid (autori koostatud)

Kategooriad	Koodid
Kategooria 1. Illegaalse tubakaturu toimine	Kood 1. Sigarettide puhul hind Kood 2. Mokatubakas kvaliteetsem Kood 3. E-vedelike puhul tootevalik
Kategooria 2. Illegaalse tubakaturu probleemsus Eestis ja mõju	Kood 1. Arvestatav probleem, kuid mitte olulisem Kood 2. Ei ole kasvanud ega langenud Kood 3. Noorukite äritsemine e-vedelikega Kood 4. Tervislikud mõjud
Kategooria 3. Illegaalsete tubakatoodete allikad	Kood 1. Poola, Leedu ja Läti Kood 2. Peamiselt maanteetranspordi kaudu Kood 3. Eestis on ka transiitriik
Kategooria 4. Võimalikud lahknevuse põhjused	Kood 1. Esimene EU sisenemispunkt Kood 2. Võimalikud kaubaliigutamise skeemid Kood 3. Maksustamise vältimine
Kategooria 5. Illegaalse tubakaturu vähendamise võimalused	Kood 1. Hea rahvusvaheline koostöö Kood 2. Probleem lennureisijate nimekirjaga Kood 3. Postiga parem koostöö

Esimene kategooria on „Illegaalse tubakaturu toimimine“. Oluline oli välja selgitada motiivid, miks toimub erinevate tubakatoodete puhul illeaalne kaubandus. Intervjuueeritav rõhutas, et illeaalne tubakaturu toimimine sigarettide puhul on seotud eelkõige madalama hinnaga (kood 1). Illeaaltsel turul on hind niivõrd odav, et tarbijad tahavad osta. Intervjuueeritav tõi näite, et „*illegaalsel turul müüakse pakk N/Z 2,5 euro eest, aga legaalsel turul on hind 4,5 eurot*“. Kuigi hind võib mõjutada ostma, siis intervjuueeritav nentis, et sigarettide kvaliteet on illeaaltsel turul kehv. Samas mokatubakat ostetakse just illeaaltsel turul, kuna see on seal kvaliteetsem (kood 2). Selgus ka, et legaalsete tootjate jaoks on sellise kvaliteedi järgmine väljakutse. E-vedelike puhul annab tõuke illeaalsele kaubandusele vähene maitsete lubamine (kood 3). Seaduslikult on lubatud mentooli ja tubaka maitsega e-vedelikega sigaretid. Samal ajal on illeaaltsel turul erinevaid maitseid palju rohkem. Intervjuueeritav tõi välja: „*Illegaalses maailmas on tootevalik kirjum: mustsõstar, pirn, virsik*“.

Teine kategooria on „Illegaalse tubakaturu probleemsus Eestis ja mõju“. Intervjuueeritav oli kindel, et illeaalne tubakaturg ei ole peamine probleem (kood 1), aga oli kindel, et see on arvestatav probleem, millega tegeletakse igapäevaselt. Intervjuueeritav leidis, et hoopis kütuseaktsiisi puudujääk on suurem probleem ja pigem tuleks rohkem sellega tegeleda. Lisaks selgus, et probleem on olnud alati üsna sarnase suurusega (kood 2). Illeaalne tubakatoodete turu mõju ühiskonnale on intervjuueeritava arvates olemas. Probleemse kohana tõi intervjuueeritav välja, et riigiasutused on jäänud seoses e-sigarettidega toimuvaga pealtvaatajateks ja seadus ning teised regulatsioonid ei ole selles valdkonnas järgi jõudnud. Sellest tulenevalt on hakanud illeaalsete e-sigarettide müük massiliselt levima noorte seas ja noorukid on leidnud endale taskuraha teenimise võimaluse illeaalsete e-sigarettide vahendamise näol (kood 3). Intervjuueeritav leiab, et see on probleem, kuna praegu on noorukid e-sigarettide diilerid ja sellest võivad nad hoopis ohtlikemate ainete diileriteks saada. Just riigiasutuste ebapiisav järelevalve ja regulatsioonid on antud probleemi põhjustanud. Lisaks näeb intervjuueeritav probleemina tubakatoodete mõju tervisele. Ta toob näite: „*Mõned aastad tagasi oli huuletubaka võidukäik. Teadlased tulid aga hiljem välja informatsiooniga, et see tekitab keelevähki ja igemeprobleeme, millest algselt teadlikud ei oldud.*“. Samas nendib ta, et e-sigarettide reklaamitakse kui tervisele ohutuid, kuid seda pole siiani tõestatud ja teema vajab veel palju uurimist.

Kolmas kategooria on „Illeaalsete tubakatoodete allikad“. Intervjuueeritav nõustub autoriga, et peamiselt on illeaaalsed tubakatooted pärit Venemaalt või Valgevenest. Lisaks nendele

riikidele on illegaalsed tubakatooted pärit Poolast, Leedust ja Lätist (kood 1). Eelkõige tulevad sigaretid nende riikide illegaalsetest tehastest, eelkõige seepärast, et Eestis neid tehaseid ei ole. Intervjuueritav lisas ka, et lõputöös analüüsitud Holland ja Saksamaa illegaalsed sigaretid Eestisse pigem ei jõua. Intervjuueritav on kindel, et salasigaretid jõuavad Eestisse maanteetranspordi kaudu. Ta lisas, et just autoga on kõige mugavam salakaubandust organiseerida. Selgus ka, et Eesti on transiitriik, sest lisaks Eesti turule jõuavad siia toodud sigaretid ka just Soome ja Rootsi illegaalsele turule (kood 3). Peamiseks marsruudiks nimetas intervjuueritav Iklast läbi Tallinna või Paldiski sadama edasi Soome või Rootsi.

Neljas kategooria on „Võimalikud lahknevuse põhjused“. Siin tõi intervjuueritav esmalt välja, et Nielsen'i tühjapaki uuringuga on võimalik mõõta illegaalset tubakaturgu. Ta lisas, et see on tõhus meetod ja selgitas selle olemust: „*Umbes kümme aastat on tehtud Nielsen'i tühjapaki uuringut, prügikastide sees, kõrval ja maas olevate pakside hulk võrreldakse legalsete paksidega ja selle põhjal antakse peegeldust, mis turul toimub*“. Intervjuueritav oli seisukohal, et Eesti võib näidata suuremat importi kui kaubanduspartnerid, mille põhjus võib olla seotud sellega, et Euroopa Liitu sisenemisel on esimene peatumispaik Muuga sadam ja tubakatooted liiguvad edasi eelnevas lõigus mainitud riikidesse (kood 1). Täpsemalt öeldes kauba saabumine Euroopa Liitu vormistatakse Eestis, kuid siis liigub edasi teisse riiki ja seda ei kajastada statistikas. Samuti pidas intervjuueritav võimalikuks kaupade liikumise skeemielemente (kood 2), selleks tõi ta näite „*Illegaalsed sigaretid tulid Saksamaalt Eesti tollilattu ja siis üritati siin turul maha müüa, kuid see ei õnnestunud ja siis lõpuks viidi sigaretid Aafrikasse*“. Veel üheks Eesti ja kaubanduspartnerite kaubavahetuse lahknevuse põhjuseks pidas intervjuueritav maksudest kõrvale hoidmist (kood 3). Ta leidis, et eksportijad ei taha näidata kulutusi mõnes riigis, sest siis tekib maksukohustus ja seega on tekib neil suurem kulu.

Viiendaks kategooriaks on „Illegaalse tubakaturu vähendamise võimalused“. Siin pidas intervjuueritav oluliseks illegaalse tubakaturu vähendamise võimaluseks väga head koostööd teiste riikidega (kood 1). Ta kinnitas, et Maksu- ja Tolliametil on väga head suhted erinevate riikidega: Soome, Poola, Rootsi, Läti, Leedu, Inglismaa ja Saksamaaga. Lisaks tõi ta näitena välja, et Maksu- ja Tolliameti osakondades on spetsiaalselt rahvusvahelist suhtlust teostavad üksuseid. Illegaalse tubakaturu vähendamise võimalusena tõi intervjuueritav välja lennukireisijate nimekirja parema töötlemise (kood 2). Ta tõdes, et kuigi lennureisijate seas on illegaalsete tubakatoodetega reisijaid pigem vähe, siis on olnud juhtumeid, kui tuleb reisikohvritest välja kaks-kolm kasti illegaalseid sigarette.

Kolmandaks oli intervjuueritav veendunud, et parem koostöö postiasutustega aitab kindlasti kaasa illegaalse tubakatoode piiramisele (kood 3). Postipakkides saadetakse pigem e-sigarete, kuna need on praegu populaarsemad kui sigaretid, sigarillod või sigarid. Ühe ettepanekuna, et väheneks illegaalne tubakatoode tubakaturg, tõi intervjuueritav välja, et oluline on postipakkide välja selekteerimine, parem nimekirjade eeltöötlemine ja postipakkide sorteerimisliinilt õigeaegselt kättesaamine. Selgus, et just õigeaegne kätte saamine sorteerimisliinilt on probleem, sest nii saab tuvastada rohkem illegaalseid tubakatooteid. Intervjuueritav on piirikontrolliga rahul ja tema sõnul töötab see hästi, mis puutub illegaalsete tubakatoode avastamisse.

Eelnevast saab järelda, et illegaalne tubakakaubandus on Eestis probleem, mille ohjamisega saadakse hästi hakkama. Samuti selgus, et lisaks Valgevene ja Venemaa sigarettidele tuleb tähelepanu pöörata ka Läti, Leedu ja Poola illegaalsetele sigarettidele. Oluline on ka see, et potentsiaalsete lahknevuste põhjused võivad olla võimalikud kaubaliigutamise skeemid, maksustamise vältimine või see, et esimene Euroopa Liitu sisenemise punktiks on Eesti. Eelnevast saab järeldada, et illegaalne tubakaturg on muutnud ja uued tooted (mokatubakas ja e-sigaretid) moodustavad järjest enam suurema osa tubakatoode illegaalsest turust. Neid reguleerivad seadused ja regulatsioonid tuleks kiiremas korras vastavusse viia turu olukorraga, et ei tekiks hiljem suuremaid probleeme.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Antud lõputöös oli püstitatud neli uurimisküsimust, mis aitavad täita lõputöö eesmärki. Lõputöö esimeseks uurimisküsimuseks oli teada saada riigid, kellega Eesti on suurimad tubakatoode kaubavood. Lõputööst selgus, et Eestil oli 2006–2020 kaubavahetus 46 erineva riigiga, neist suurimad kaubavood just eelpool mainitud Hollandi, Saksamaa, Poola, Lätiga. Teise uurimisküsimuse tulemusena oli vaja teada saada, kui suur on Eesti ja kaubanduspartnerite vaheline registreeritud kaubavoogude lahknevus. Selgus, et Eesti ja kaubanduspartnerite vahel on positiivne asümmeetria, mis näitab, et Eesti registreeritud import on suurem kui kaubanduspartnerite eksport. Perioodil 2006–2020 oli Eesti koguimpordi ja kaubanduspartnerite kogueksporti keskmine lahknevus 7,3 miljonit dollarit (vt joonis 3). Kolmas uurimisküsimus oli võrrelda saadud tulemusi teiste meetoditega saadud tulemusi. Tulemustest selgus, et Eesti Konjunktuuriinstituut hindab Eesti illegaalse tubakaturgu suuremaks kui kaubavahetuse lahknevuse meetodiga saadud tulemus. Võttes aluseks 2007–2019 tubakatoode andmed hindas Eesti Konjunktuuriinstituut Eesti illegaalse tubakaturu

keskmiseks suuruseks 36,7 miljonit eurot ning kaubavahetuse lahknevuse meetodiga oli tulemus 6,5 miljonit eurot aastas. Eelnevast saab järeldada, et lõputöös püstitatud uurimisküsimused on saanud vastused. Neljas uurimisküsimus oli teada saada võimalikud kaubavahetuse statistilise lahknevuse põhjused. Uuringust selgus, et kaubavahetuse statistilised andmed võivad erineda mitmetel põhjustel. Lõputööst selgus, et Eesti võib näidata suuremat importi kui kaubanduspartnerite eksport reeksporti, transiidi või valuuta erinevuse tõttu. Illegaalsete sigarettide Eestisse jõudmine saab olla kaubavahetuse statistiliste andmete lahknevuse põhjuseks juhul kui kaubanduspartnerid näitavad suuremat eksporti kui Eesti import.

Lõputöö uurimisprobleemiks oli teada saada, kui suur on tubakatoodete illegaalne turg Eestis kaubavahetuse lahknevuse meetodi põhjal. Selle meetodi kasutusega selgus, et analüüsida tuleb riike, mis raporteerivad suuremat eksporti kui on Eesti registreeritud import. Arvutuste tulemusena selgus, et Eesti potentsiaalselt illegaalsed kaubavood on keskmiselt 6,5 miljonit eurot aastas. Need andmed erinevad Eesti Konjunktuuriinstituudi tehtud uuringu tulemustest, kuid nagu käesolevas töös (lk 17) on välja toodud, et selle meetodi nõrkus on see, et see ei arvesta sisemist turgu ja ei arvesta ka seda, kui kaup juba illegaalselt Eestisse eksporditakse, näiteks kui Venemaalt ei deklareeritagi eksporti, vaid tubakatooted tuuakse siia smuugeldades. Eelnevast tulenevalt saab kaubavahetuse lahknevus meetodiga leitud illegaalse turu mahtu võtta ühe osana illegaalsest tubakatoodete turust.

Perioodil 2007–2020 on näha, et Eesti import on igal aastal suurem kui kaubanduspartnerite eksport (vt joonis 3). Impordi andmed on tunduvalt suuremaks läinud pärast 2010. aastat, samas teooria osas näha, et aktsiisi laekumisse tuli ka samal aastal langus (käesolev töö, lk 13). Sellest saab järelda, et impordi langus kajastus ka aktsiisilaekumises. Lisaks selgus, et aastal 2010 oli illegaalse tubakatoodete turu maht kõige väiksem. (vt joonis 1 ja tabel 3)

Oluline on analüüsida, miks kaubanduspartnerid võivad näidata väiksemat eksporti. Võttes aluseks teooria osa ja intervjuu tulemused saab välja tuua põhjused, miks Eesti näitab suuremat importi kui on näidatud kaubanduspartnerite poolt eksport.

Esiteks võib lahknevuse põhjus olla reeksport, seda toetab nii teooria (käesolev töö, lk 20) ja ka ekspertintervjuust selgus, et võimalikud kauba ebatavalised liikumised võivad olla kaubalahknevuse põhjused (käesolev töö, lk 32). Reeksport on üha populaarsem kauba liigutamise skeem. Reeksporti puhul tuleb kaup Eestisse, aga liigub siit tagasi lähteriiki. Näiteks kui tubakatooted saavad Muuga sadamasse, aga siis liiguvad tagasi riiki, kust need pärit on.

Suuremat importi võib Eesti näidata ka juhul, kui kaup tuuakse Eestisse ja osa kaupa müüakse siin ning seejärel liigub ülejäänud kaup viiakse teistesse riikidesse. Mõlemal juhul on võimalus, et Eesti registreerib suurema impordi kui tegelikult peaks.

Intervjuu põhjal on saab järeldada, et Eestisse tulnud tubakatooted liiguvad edasi Soome või Rootsi (käesolev töö, lk 31). Selle tulemusena registreerib Eesti impordi, kuid kaubasaatja riik kajastab ekspordi mitte Eestist vaid sellest riigist, kuhu kaup tegelikult jõuab. Nagu oli mainitud (käesolev töö, lk 32), võib ka transiit tekitada samasuguseid lahknevusi nagu reeksport. Tubakatooted liiguvad läbi Eesti edasi teisse riiki ning Eesti registreerib selle impordi ja selle tõttu näitabki Eesti suuremat importi, samal ajal kui eksportiv riik ei kajasta midagi. Probleem oleks lahendatud, kui Eesti impordi ei registreeriks.

Kolmandaks lahknevuse põhjuseks võib teadusallikate põhjal olla valuuta erinevus, joonise 4 põhjal on näha, et suurimate tubakatoote importijate seas olid Poola. (vt joonis 4) Rahvusvahelistes statistikaandmebaasides hinnatakse kaubaväärtust dollarites ja kui Eesti registreerib oma impordi koguse eurodes, siis on võimalus, et aruandluses jääbki valuuta erinevaks või see teisendatakse ühiseks.. Üks suurimaid tubakatoote kaubavahetus on Eestil Poolaga ning teatavasti on Poola ametlik valuutakurss Poola zlott. Üks võimalus on, et Poola statistikakogujatele saadetakse andmed zlottides ning see registreeritakse statistikas ka zlottides. Samas on võimalus, et statistika esitakse ka teises valuutas ja siis on vaja väärtused konverteerida. Eelnevast võib järeldada, et on võimalus, et maailma statistikaandmebaasidesse jõuab erinev kaubaväärtus. Poola pole ainus riik, millel on eurost erinev valuuta. Eesti impordib palju riikidest, kelle valuuta erineb, seega saab pidada lahknevuste põhjuseks ka valuutakurssi. Seda toetab ka teooria osas välja toodud põhjus, et valuutakurss saab olla lahknevuse üks põhjustest (käesolev töö, lk 19).

Eesti Konjunktuuriinstituudi aastaraamtuust selgus, et Eesti impordib kõige rohkem tubakatooteid Lätist, Hollandist, Saksamaalt ja Poolast. Tulemustest selgus, et Läti ja Holland on riigid, kellega on kaubavahetuse asümmeetria negatiivne, seetõttu on alust arvata, et need riigid ülehindavad ekspordi (vt joonis 4). Seda toetab ka teoreetiline lähenemine, mille kohaselt negatiivne impordi asümmeetria näitab, et partnerriigi eksport on suurem kui sihtriigi import (vt tabel 1). Selliste riikide puhul on põhjust kahtlustada, et Eestisse võib jõuda illegaalseid tubakatooteid. Ekspertintervjuust selgus aga, et Lätist võib illegaalset tubakat Eestisse tulla, kuid ekspert ei arvanud, et Hollandist illegaalseid tubakatooteid suures mahus Eestisse tuuakse (käesolev töö, lk 32).

Samuti selgus tulemustest, et Saksamaa ja Poola on riigid, millel on Eestiga positiivne asümmeetria, mis näitab, et Eesti import on suurem kui need riigid andmeid esitavad. Kuigi intervjuust selgus, et Poolast võidakse illegaalseid sigarette Eestisse tuua, siis arvutatud asümmeetria seda ei kinnita. Kuna Poola eksport on palju suurem kui Eesti import siis on võimalik, et sigaretid läbivad Eestit ja liiguvad siit edasi teistesse riikidesse.

Selleks, et võrrelda tulemusi Eesti Konjunktuuriinstituudiga oli vaja aastate lõikes välja otsida riigid, kelle eksport oli suurem kui Eesti registreeritud import (vt tabel 3). Lõputööst on selgus, et kaubanduse lahknevuse meetodiga saadud tulemused on palju väiksemad kui Eesti Konjunktuuriinstituudi tulemused. Tulemused on ootuspärased, kuna Eesti Konjunktuuriinstituut kasutab meetodina elanike hinnangut, mille kaudu saab järeldusi teha pigem Eesti siseturu kohta. Samal ajal kaubavahetuse lahknevuse meetod siseturgu arvesse ei võta (käesolev töö, lk 18) ja teatavasti suurte illegaalsete tubakatoodete tootjariikide Valgevene ja Venemaa kohta ametliku ja kasutatavat statistikat ei leidu.

Järgnevalt esitab autor teooria põhjal kolm ettepanekut, mis aitaks vähendada võimalust kaubavoogude lahknevusel ja sellest tulenevalt väheneks ka võimalus, et illegaalsed tubakatooted Eestisse jõuaksid.

Esiteks on oluline, et rahvusvaheline koostöö toimiks ja sellest tulenevalt oleksid ühised eeskirjad, kuidas importi või eksporti registreerida tuleks. Ekspertintervjuu (käesolev töö, lk 33) kui ka teooria osa (käesolev töö, lk 22) kinnitavad, et rahvusvaheline koostöö on võti illegaalse tubakaturu vastu võitlemisel. Kuigi ekspertintervjuus selgus, et Eestil on hea rahvusvaheline koostöö teiste riikidega, siis on oluline seda ka kaubavahetus andmete edastamisel rakendada. Sellest tulenevalt oleks vaja luua ühiseid eeskirju, kuidas importi või eksporti registreerida. Eeskirjad annavad selged juhiseid, kuidas peab kaubavahetust registreerima ja see tekitab vähem vigu statistikas.

Teine ettepanek on samuti seotud lahknevuste vähendamisega. Selleks, et vähendada potentsiaalseid illegaalseid kaubavoogusid, on vaja, et esitatavad statistilised andmed oleksid õiged ja kontrollitud. Antud probleemi lahendamisel oleks abiks (käesolevas töö, lk 22) välja toodud meede, mis tagaks kasutusjuhendi olemasolu rahvusvahelise kaubanduse statistika ja kaubandusmeetmete kasutamiseks. Kasutusjuhend aitab registreerida statistilisi andmeid malli järgi ning siis oleks kõikidel riikidel ühine arusaam, kuidas eksporti või importi registreerida. Statistika esitamise ja impordi kajastamise ühtsete eeskirjade tulemus oleks paranenud statistika kvaliteet, lisaks oleks statistika usaldusväärsem ja paremini võrreldav. Samuti on oluline, et

oleks järelevalve statistilise andmete kontrollimiseks, sest nagu selgus ka teooriast (käesolev töö, lk 20) on ettevõtetel motiiv näidata teistsuguseid andmeid kui ametlikult peaks. Eestis tegeleb riikliku statistika seaduse alusel statistika kogumisega Statistikaamet.

Viimaks on tähtis, et lahknevuste uurimisega tegeletakse edasi. Lähtuvalt ka teooriast on kaubandusandmete võrdlemine analüüsi eesmärgil võimalus, mis aitab lahknevusi parandada (käesolev töö, lk 22). Antud lõputöös käsitletu põhjal oleks soovitav uurida just põhjalikumalt tubakatoote ekspordi ja impordi andmete lahknevusi Poola ja Lätiga, kuna sealt tulevad kõige tõenäolisemalt illegaalsed tubakatooted. Samuti peaksid ka riiklikul tasandil käima arutelud teiste riikidega, sest statistiliste andmete lahknevusi tuleks uurida kahepoolset. Eelkõige tasuks uurida, millised on metodoloogilised erinevused andmete kogumisel. Näiteks Ühendkuningriigid on võtnud samme ja teinud kahepoolseid arutelusid, eriti nende kaubanduspartneritega, kellega on suur statistiliste andmete koguasümmeetria ekspordi ja impordi osas (käesolev töö, lk

Kokkuvõttes saab järeldada, et Eesti ja kaubanduspartnerite kaubavahetuse registreerimises on lahknevus. Eesti näitab kokkuvõttes suuremat importi ja seda võivad põhjustada reeksport, valuutakurss ja transiit. Selgus, et Poola, Läti, Saksamaa ja Holland on riigid, mis ekspordivad kõige rohkem tubakatooteid Eestisse. Intervjuu tulemusel selgus, et illegaalsed sigaretid tulevad eelkõige Poolast ja Lätist, kuid kaubavahetus lahknevuse meetodi põhjal ei saa järeldada, et Poolast tuleb illegaalseid tubakatooteid, sest Eesti import on suurem kui Poola import. Kaubavahetuse meetodiga on 2007–2020 aastate potentsiaalsete illegaalsete tubakatoote keskmine kaubaväärtus 6,5 miljonit eurot.

KOKKUVÕTE

Illegaalne tubakaturg on probleem, sest kahju tekib nii riigile laekumata maksude näol kui ka elanike tervisele. Probleem on aktuaalne olnud kaua aega ning võitlus illegaalse tubakaturuga käib aktiivselt. Selle probleemi üheks lahenduseks on illegaalse tubakaturu suuruse hindamine. Lõputöös on kasutatud kaubavahetus lahknevuse meetodit, et leida Eesti ja kaubanduspartnerite vahelised potentsiaalsed illegaalsed tubakatooted.

Lõputöö uurimisprobleem oli teada saada, kui suur on tubakatoodete illegaalne turg Eestis kaubavahetuse lahknevuse meetodi põhjal. Antud meetod kõrvutab Eesti tubakatoodete impordi ja kaubanduspartnerite ekspordi ning leitakse lahknevused. Selleks, et leida illegaalsed kaubandusvood, oli vaja leida riigid kes näitavad suuremat ekspordi kui Eesti registreeritud import, sest need tubakatooted võivad potentsiaalselt illegaalsele tubakatoodete turule jõuda.

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada potentsiaalsed tubakatoodetega seotud illegaalsed kaubavood Eestis, kasutades kaubavahetuse lahknevuse meetodit. Analüüsi riike, mis näitasid suuremat ekspordi kui Eesti registreeritud import. Just nendest riikidest on teooria järgi alust kahtlustada illegaalsete tubakatoodete Eestisse jõudmist. Selgus, et illegaalne tubakatoodete turg on olnud stabiilne ja keskmine illegaalse tubakaturu suurus on 6,5 miljonit eurot aastas.

Esimeseks uurimisülesandeks oli selgitada teadusallikate põhjal illegaalse tubakaturu toimimist ja analüüsida illegaalsete turgude suuruse hindamismetoodikaid. Illegaalne tubakaturg toimib, sest salakaubitsejatel on võimalus makse vältides müüa odavamalt ja sellest tulenevalt on ka tubakatoodete hind madalam. Ekspertintervjuust selgus, et tubakatoodete turg on muutnud ja tähelepanu tuleb pöörata rohkem uutele tubakatoodetele. Inimesed tarbivad illegaalseid tubakatooteid, kuna illegaalsel turul olevad tubakatooted on odavamad kui legaalsel turul. Illegaalset turgu on raske ühtemoodi hinnata, kuna see toimub varjatult. Selgus, et illegaalset tubakaturgu on võimalik hinnata erinevalt ja kasutada on võimalik samuti erinevaid meetodeid. Käesolevas lõputöös kasutatud kaubavahetuse lahknevuse meetodi eeliseks on andmete kasutuse odavus ja riikide katvus, kuid põhiliseks probleemiks on selle nende andmete valiidsus.

Teine uurimisülesandeks oli analüüsida Eesti ja kaubanduspartnerite tubakatoodete impordi ja ekspordi andmeid. Perioodil 2007–2020 oli Eestil 48 erinevat tubakatoodete kaubanduspartnerit ning keskmine lahknevus oli 7,3 miljonit dollarit. Selgus, et suurimad

Eestisse tubakatoodete eksportijad on Poola, Saksamaa, Läti ja Holland. Andmetest selgus, et kokkuvõttes näitab Eesti suuremat importi kui kaubanduspartnerid eksporti.

Kolmas uurimisülesanne oli sünteesida tulemusi ja teha ettepanekuid, et vähendada illegaalset tubakaturgu Eestis. Tulemustest selgus, et Eesti kogu import on suurem kui kaubanduspartnerite eksport. Nende lahknevuste põhjuseks võivad olla reeksport, valuutakurss ja valeandmete esitamine. Selleks, et lahknevusi vähendada on oluline roll rahvusvahelisel koostööl, koostama peaks ühised eeskirjad kaubavahetuse deklareerimiseks tolliasutustele ja samuti peaks lahknevusi edasi uurima.

Neljas uurimisülesanne oli analüüsida tolli valdkonna eksperdi hinnanguid illegaalse tubakaturu kohta. Lõputöö raames läbi viidud intervjuust selgust, et illegaalne tubakaturg on arvestatav probleem. Illegaalsed sigaretid on pärit Lätist, Leedust ja Poolast. Oluline on ka see, et potentsiaalsete lahknevuste põhjused võivad olla võimalikud kaubaliigutamise skeemid, maksustamise vältimine või see, et esimene Euroopa Liitu sisenemise punktiks on Eesti. E-sigarettide ja mokatubaka reguleerivad seadused ja regulatsioonid tuleks kiiremas korras vastavusse viia turu olukorraga, et ei tekiks hiljem suuremaid probleeme

Käesolevas lõputöö ettepanekutes välja toodud, et kindlasti tuleks Eesti ja tema tubakatoodete kaubanduspartnerite kaubavahetuse lahknevusi edasi uurida. Edaspidi soovitatakse lahknevusi uurida veel täpsemalt kolmandate riikidega, kust potentsiaalselt illegaalsed tubakatooted Eestisse võivad jõuda.

SUMMARY

The aim of thesis was to determine potential illicit tobacco trade flows using the trade discrepancy method. The title of thesis is “Estimating Illicit Tobacco Market with Trade Discrepancy Method”. Thesis has 48 pages with one annex and is written in Estonian language 63 literature sources have been used and to all of them have been referred in the text.

The work can be considered topical because both local and international institutions that are dealing with illicit tobacco trade are fighting to reduce the illicit trade of tobacco. United Nations Office on Drugs and Crime has the aim to reduce illegal financial flows to build effective, accountable, and inclusive institutions at all levels by year 2030. That is the target no 16.4 in UNODC and the Sustainable Development Goals of 2015. In order to reduce illicit financial flows, one stage is to determine the potential illicit market size and trade flows.

In order to find illegal flows, the thesis analysed and found the partners and countries that show in their statistics a bigger export than registered import in Estonia because these are the products that probably will be diverted to the illegal tobacco market in Estonia. Based on the results of the thesis it was found that Estonia's largest trade partners in tobacco products are Poland, Latvia, the Netherlands, and Germany.

One of the main problems in the thesis is that there is a discrepancy between Estonia's and its trade partners' export and import. This may be caused by re-export, currency conversion and misreporting. On average the size of illicit tobacco market in Estonia is valued about 6,5 million euros for the period 2007-2020.

Possible solutions for reducing the discrepancies include the role on international relations. More standardized rules and policies for declaring should be made for customs authorities so that existing discrepancies would decrease to investigate the discrepancies. Also, it is recommended to investigate the causes of discrepancies further.

The trade discrepancy method can also be used for other products with an illegal market. However, the validity of data should be verified before the survey is conducted and the method is used. It is also important to understand that this method does not measure the internal market and its flows.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Abola, V., Sy, D., Denniston, R. & So, A., 2014. Empirical measurement of illicit tobacco trade in the Philippines. *U.S. Department of Health and Human Services*, 51(2), pp. 1-14.

Anderson, M., 1996. Varimajandus ja tema üks osa – salakaubandus. *Lõputöö*. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia.

Antonopoulos, G. & Mitra, J., 2009. The Hidden Enterprise of Bootlegging Cigarettes Out of Greece: Two Schemes of Illegal Entrepreneurship. *Journal of Small Business & Entrepreneurship*, pp. 1-8.

Bekker, T., 2019. Varimajandus ning selle hindamine elektritarbimise meetodil Eesti näitel. *Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Buehn, A. & Schneider, F., 2016. *Estimating the size of the shadow economy: Methods, problems and open questions*. Discussion Paper No. 9820. Bonn: IZA.

Castaldelli, M. J. M., Ventriglio, A. & Bhugra, D., 2016. Tobacco Smoking: From „glamour“ to „stigma“. A comprehensive review. *Psychiatry & Clinical Neurosciences*, 70(1), pp. 24-26.

Cheng, G. H. & Phillips, R. M., 2014. Secondary analysis of existing data: opportunities and implementation. *Shanghai Archives of Psychiatry*, 26 (6), pp. 371-375.

Dionysios C. & Chalkia, A., 2016. *Illicit tobacco trade in Greece: the rising share of illicit consumption during crisis*. Berlin: Springer

Chesson, A., 2007. Asymmetries in Trade Data - A UK Perspective. *Office for National Statistics*, pp. 1-22.

Doll, R., 1999. Tobacco: a medical history, *Journal of urban health*, 76, pp. 89-313.

Eesti Konjunktuuriinstituut, 2020. *Illegaalse alkoholi ja sigarettide tarbimine ja kaubandus ning ümbrikupalkade maksmine Eestis 2019*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/uudised-pressiinfo/pressimaterjalid/varimajandus_2019_aastal_eki.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

Eesti Konjunktuuriinstituut, 2019. *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/tubakatoodete_turg_ja_tarbimine_eestis_aastaraamat_2019.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

Eesti Konjunktuuriinstituut, 2017. *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis*. [Võrgumaterjal] Leitav:https://www.sm.ee/sites/default/files/tubakatoodete_turg_ja_tarbimine_eestis_2017.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

Eesti Kopsuliit, 2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kopsuliit.ee/suitsetad/kok-ja-suitsetamine> [Kasutatud 22.12.2021].

European Commission, 2020. *Statistics*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/info/topics/statistics_en[Kasutatud 11.10.2021].

European Commission, 2021. *Study to identify an approach to measure the illicit market for tobacco products: final report* [Võrgumaterjal] Leitav: https://ec.europa.eu/health/publications/study-identify-approach-measure-illicit-market-tobacco-products_et [Kasutatud 22.12.2021].

Eurostat, 2020. *User guide on European statistics on international trade in goods*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/12137783/KS-GQ-20-012-EN-N.pdf/f982fc06-3ff8-d37b-298f-9c76c843ae52?t=1608633443374> [Kasutatud 25.04.2022].

Financial Action Task Force, 2012. *Illicit Tobacco Trade*. Paris: Financial Action Task Force

Ferrantino, M. & Wang, Z., 2007. Accounting for discrepancies in bilateral trade: The case of China, Hong Kong, and the United States. *China Economic Review*, 19(1), pp. 1-48.

Gallagher, W, A., Evans-Reeves, K., Hatchard, K, J. & Gilmore, K, B., 2018. Tobacco industry data on illicit tobacco trade: A systematic review of existing assessments. *Tobacco Control*, 28, pp. 334–345.

Gara, M., Giammatteo, M. & Tosti, E., 2019. Magic Mirror in My Hand.... How Trade Mirror Statistics Can Help Us Detect Illegal Financial Flows. *Questioni Di Economia e Finanza*, 445, pp.5-23.

Hamanaka, S., 2012. Whose Trade Statistic Are Correct? Multiple Mirror Comparison Techniques: a Test Case of Cambodia. *Journal of Economic Policy Reform*, 15 (1), pp. 35-55.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2010. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Javorsek, M., 2016. *Asymmetries in International Merchandise Trade Statistics: A case study of selected countries in Asia-Pacific* [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.unescap.org/sites/default/files/SD_Working_Paper_April2016_Asymmetries_in_International_Trade_Statistics.pdf Kasutatud 30.11.2021]

Josing, M., 2017. *Varimajanduse trendid*. Eesti Konjunktuuriinstituut. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/uudised-pressiinfo/pressimaterjalid/varimajandus_eki_12062017.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

Jones, L., Kobza, C., Lowery, F. & Peters, C., 2020. The Rising Role of Re-exporting Hubs in Global Value Chains. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.usitc.gov/publications/332/journals/jice_re-export_gvc.pdf [Kasutatud 31.11.2021].

Joossens, L., 2011. *Industry and Market Response. Deliverable 5.2: Illicit tobacco trade in Europe: issues and solutions*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tri.ie/uploads/3/1/3/6/31366051/industry_and_market_response_ppacte_wp5.pdf [Kasutatud 30.11.2021]

Joossens, L., Merriman, A., Ross, N. & Raw, M., 2009. *How Eliminating the Global Illicit Cigarette Trade Would Increase Tax Revenue and Save Lives*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tobaccofreekids.org/assets/global/pdfs/en/ILL_global_cig_trade_full_en.pdf pdf [Kasutatud 31.11.2021].

Joossens, L. & Raw, M., 2000. How can cigarette smuggling be reduced? *British Medical Journal*. 321 (1) pp. 947- 949

Jha, P. & Chaloupka, F., 2000. The economics of global tobacco Control. *British Medical Journal*, 321 (1), pp. 358-360

Kellenberg, D. & Levinson, A., 2016. Misreporting trade: Tariff evasion, corruption, and auditing standards. Cambridge: *National Bureau of Economic Research.*, pp 1-34

Laherand, M-L., 2008. Kvalitatiivne uurimusviis. Tallinn: Infotrükk.

Lépissier, A., Davis, W. & Ibrahim, G., 2021. Presenting a new atlas of illicit financial flows from trade misinvoicing. *SSRN Electronic Journal*. pp. 1-88

Maksu ja Tolliamet, 2021. *Maksu- ja Tolliameti arengukava 2021*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.emta.ee/sites/default/files/kontaktid-ja-ametist/ameti-struktuur-ulesanded-strateegia/strateegia/arengukava_2021.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

- Mackay, J. & Eriksen, M., 2002. *The Tobacco atlas*. Brighton: World Health Organization.
- Markhonko, V., 2014. Asymmetries in official international trade statistics and analysis of globalization, *International Conference on the Measurement of International Trade and Economic Globalization Aguascalientes*. pp. 1-17.
- Merriam-Webster, 2022. *Black market*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/black-market> [Kasutatud 03.04.2022].
- Neuman, W, L., 2011. *Social research methods: qualitative and quantitative approaches*, Boston: Pearson.
- Oxford Economics, 2018. *Combatting Illicit Trade: Consumer Motivations and Stakeholder Perspectives*, 2 pp. 4–44.
- Palinkas, L, A., Horwitz, S.M, Green, C.A., Wisdom, J.P., Duan, N. & Hoagwood K., 2015. Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Adm Policy Ment Health*, 42(5), pp. 533-544.
- Pavananunt, P., 2011. Illicit cigarette trade in Thailand. *The Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health*, 42(6), pp. 1531–1539.
- Pullat, R. & Pullat, R., 2012. The Vodka Sea: Comparative History of Spirits Smuggling in the Baltic Sea. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology & Crime Prevention*, 13 (1), pp. 64-73.
- Rahandusministeerium, 2020. *Alternatiivsete tubakatoodete aktsiisiga maksustamise analüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/sites/default/files/rm-alternatiivsete-tubakatoodete-analuus-2020.pdf> [Kasutatud 11.10.2021].
- Reile, R. & Veideman, T., 2021. *Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-04/TKU2020_kogumik.pdf [Kasutatud 01.01.2022].
- Ross, H., Vellios, N., Smith, K. C., Ferguson, J. & Cohen, J. E., 2015. A Closer Look at „Cheap White“ Cigarettes. *Tobacco Control*, 25, pp. 527-531.
- Rüütli, G, 2020. Tubakatoodete jälgimis- ja tuvastamissüsteemi oodatavad mõjud Eestis. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Saar, I. & Janský, P., 2020. Descriptive evaluation of the leading methodologies to estimate the scale of illicit tobacco trade. *World Customs Journal*, 15(1), pp. 93-108.

Shleynov, R., Candea, S., Campbell, D. & Lavrov, V., 2014. Made to Be Smuggled. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://publicintegrity.org/health/made-to-be-smuggled/> [Kasutatud 09.02.2020].

Žakin, S., 2016. Tubakatoodete salakaubandus Eestis ja selle tõkestamise probleemid. Lõputöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.

Tubakaseadus (2005) RT I, 12.12.2018, 70.

Thomas, M. & Weston, L., 2020. Asymmetries in trade data: updating analysis of UK bilateral trade data, *Office for National Statistics*, pp. 1-48.

Ulep, V.G., Lavares, M. & Francisco, A., 2021. Measuring the capacity to combat illicit tobacco trade in 160 countries. *Globalization and Health*, 17(130), pp. 1-8.

UN Comtrade Database, 2021. *Tobacco data*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://comtrade.un.org/data/> [Kasutatud 11.10.2021].

Unodc, 2015. *Unodc and the sustainable development goals*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/SDGs/UNODC-SDG_brochure_LORES.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

Unodc, 2020. *Conceptual framework for the statistical measurement of illicit financial flows*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/IFF/IFF_Conceptual_Framework_for_publication_15Oct.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

U.S. Federal Trade Commission, 2021. *Cigarette Report for 2019*. Washington: Federal Trade Commission [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ftc.gov/system/files/documents/reports/federal-trade-commission-cigarette-report-2019-smokeless-tobacco-report-2019/cigarette_report_for_2019.pdf [Kasutatud 11.10.2021].

Veermaa, K., 2014. Varimajanduse vähendamine Eesti näitel. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Vellios, N., van Walbeek, C. & Ross, H., 2020. Measuring the illicit cigarette market in the absence of pack security features: a case study of South Africa. *BMJ Journal*. 10 (1), pp.1–6.

von Lampe, K., 2006. The cigarette black market in Germany and in the United Kingdom. *Journal of Financial Crime*. 13(2), pp.235-254.

Warner, K. & Mackey, J., 2006. The global tobacco disease pandemic: nature, causes, and cures. *Global Public Health* 1(1) pp 65-86

World Health Organization, 2021a. *Tobacco*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco> [Kasutatud 11.10.2021].

World Health Organization, 2021b. *World health statistics 2021: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/342703/9789240027053-eng.pdf> [Kasutatud 30.11.2021].

World Health Organization, 2003. *WHO Framework Convention on Tobacco Control*.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42811/9241591013.pdf;jsessionid=933A956FA7D37B1801752B69F5138E6F?sequence=1> [Kasutatud 30.11.2021].

Lisa 1. Ekspertintervjuu küsimused

1. Millised on teie igapäevased tööülesanded?
2. Millisel määral puutute igapäeva töös kokku tubakatoodete salakaubandusega?
3. Mis põhjustel illegaalne turg toimib?
4. Kui suur probleem on Eesti jaoks illegaalne tubakaturg?
5. Milline mõju on illegaalsel tubakaturul ühiskonnale?
6. Millistest riikidest tulevad salasigaretid?
7. Kuidas jõuavad salasigaretid Eestisse?
8. Millised on võimalikud riigid, kuhu sigaretid edasi lähevad?
9. Millistes illegaalse tubakaturu mõõtmisviisidest olete teadlik?
10. Millised on Teie arvates põhjused, miks Eesti näitab suuremat tubakatoodete importi kui kaubanduspartnerid ja või siis mõnel juhul väiksemat importi kui kaubanduspartneri eksport?
11. Kas peate reaalseteks põhjusteks: päritolu reeglite erinevus, reeksport, valeandmete esitamine, kindlustuskulud, valuutakurss, salakaubandus?
12. Kui hea on koostöö võitluses illegaalsete tubakatoodete vastu teiste riikidega?
13. Millised võimalused oleks illegaalse tubakaturu vähendamiseks Teie arvates?
14. Kas teil on midagi lisaks öelda?